PROVINCIE UTRECHT

Alles is nu

cultuur- en erfgoednota 2016 - 2019

Tussenevaluatie 2018

PROVINCIE-UTRECHT.NL

alles is nu

Tussenevaluatie **cultuur- en erfgoednota** provincie Utrecht 2016-2019

December 2018

INHOUD

INLEIDING **4**

1 Successen en voortgang op hoofdlijnen **5**

1.1 Cultuurpacten 6
1.2 Historische infrastructuur 6
1.3 Park Vliegbasis Soesterberg 6
1.4 Cultuurhistorische Atlas provincie Utrecht 7
1.5 Erfgoedmonitor en Fonds Erfgoedparels 7
1.6 Utrechts programma Nieuwe Hollandse Waterlinie 8
1.7 Oude Hollandse Waterlinie 9
1.8 De maatschappelijke bibliotheek 10
1.9 Themajaar De Stijl 10
1.10 Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed 11

2 Accentverschuivingen en nieuwe perspectieven **12**

2.1 Meer inzet op omgevingskwaliteit 12
2.2 Hollandse Waterlinies en Romeinse Limes UNESCO werelderfgoed: structurele taak 13
2.3 Meer maatschappelijk rendement monumentenzorg 13
2.4 Uitwerken cultuurprofiel Stedelijke Regio Utrecht 14
2.5 Uitbreiden cultuur- en erfgoededucatie 14
2.6 Bibliotheeknetwerk verder versterken 15
2.7 Versterken organisatie- en bestuurskracht cultuur- en erfgoedsector 15
2.8 Nieuwe uitdaging: gemeente Vijfheerenlanden 16
2.9 Meer flexibiliteit in de uitvoering van cultuur- en erfgoedbeleid 16

3 Conclusies **18**

BIJLAGEN

BIJLAGE I: MEERJARIG FINANCIEEL OVERZICHT CULTUUR EN ERFGOED 21

BIJLAGE II: STAND VAN ZAKEN UITVOERING TOT EN MET 2018 26

B1 Voortgang opgave 'Onderzoeken en Ontwikkelen: bewegen om vooruit te komen' 26

B1.1 Monitoring van ontwikkelingen, beleid en uitvoering cultuur en erfgoed 26
B1.2 Cultuur- en erfgoedinstellingen verzakelijken en verstevigen 28
B1.3 Verstevigen samenwerking andere overheden 30
B1.4 Ontwikkelen instrumentarium 32

B2 Voortgang opgave 'Hebben en houden: samen zorgen voor erfgoed' 33

B2.1 Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones verankeren in ruimtelijk beleid 33
B2.2 Monumenten instandhouden en beheren 33
B2.3 Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones instandhouden en beheren 37
B2.4 Archeologische vondsten en provinciaal archief beheren 39
B2.5 Erfgoediconen beheren 42

B3 Voortgang opgave Promoten en profileren: 'beleefbaar maken van erfgoed en cultuur' 44

B3.1 Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones etaleren en exploiteren 44
B3.2 Erfgoedverhalen ontsluiten en vertellen 48
B3.3 Festivals faciliteren 54
B3.4 Bibliotheken heruitvinden en herpositioneren 55

B4 Voortgang opgave Kennen en kunnen: leren van culturele basisvaardigheden 57

B4.1 Cultuur- en erfgoededucatie aanreiken 57
B4.2 Taal- en digitale vaardigheid bevorderen 58
B4.3 Bibliothekennetwerk versterken 59

BIJLAGE III: SAMENVATTING CULTUUR- EN ERFGOEDNOTA 2016-2019 'ALLES IS NU' 60

INLEIDING

Voor u ligt de tussenevaluatie van de Cultuur-en erfgoednota 2016 -2019 ‘Alles is NU’. De nota is vastgesteld door Provinciale Staten op 18 april 2016 en geeft uitvoering aan het coalitieakkoord. Daarin is cultureel erfgoed benoemd als provinciale kerntaak en is gekozen voor cultuur die toegevoegde waarde heeft voor Utrecht als ‘topregio’. Het coalitieakkoord zette in op ondernemerschap, historische buitenplaatsen, militair erfgoed, cultuureducatie en festivals met een internationale uitstraling. De eerste voortgangsrapportage is op 15 mei 2017 besproken in de commissie BEM.

Deze tussenevaluatie van de cultuur- en erfgoednota heeft betrekking op de periode april 2016 – oktober 2018. Het betreft een kwalitatieve evaluatie waarin wordt teruggeblikt (ex post: hoe heeft het beleid gefunctioneerd?) en vooruitgekeken (ex ante: waar passen we aan en welke uitdagingen liggen in het verschiet?). In hoofdstuk 1 wordt aan de hand van een tiental successen op de hoofdlijnen van het beleid de huidige manier van werken geëvalueerd. Het totale overzicht van resultaten op de in de beleidsnota geformuleerde doelstellingen en meetpunten is opgenomen in bijlage II. Hoofdstuk 2 geeft een voorzet voor accentwijzigingen in het laatste uitvoeringsjaar en biedt negen perspectieven voor de komende bestuursperiode. In Hoofdstuk 3 zijn de conclusies weergegeven. Het meerjarig financieel overzicht cultuur en erfgoed is weergegeven in bijlage I.

Het algemene beeld is dat de uitvoering van de cultuur- en erfgoednota voortvarend is gestart en mooie resultaten heeft opgeleverd. De thematische aanpak van het erfgoedbeleid (met accent op historische buitenplaatsen, militair erfgoed, agrarisch cultuurlandschap en archeologie) is nog steeds succesvol en wordt door de partners zeer gewaardeerd. Daar is recent het thema historische infrastructuur aan toegevoegd.
In 2017 heeft via de cultuurpacten een succesvolle viering van het themajaar De Stijl plaatsgevonden en in 2018 heeft de provincie meegewerkt aan het Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed. Door de bijdragen uit het Fonds Erfgoedparels aan de restauratie van bijzondere rijksmonumenten is een bijdrage geleverd aan de kwaliteit van de leefomgeving. De inzet op cultureel ondernemerschap en maatschappelijk draagvlak vertaalt zich in hogere eigen inkomsten van cultuurinstellingen en in een succesvolle mobilisatie van vrijwilligers. De Utrechtse festivals floreren mede dankzij de provinciale bijdrage.

De evaluatie levert een aantal nieuwe accenten op. In 2019 start bijvoorbeeld de proeftuin ‘Ruimte voor creativiteit’ in het kader van het cultuurprofiel van de Stedelijke Regio Utrecht. Het publieksthema erfgoed voor dit jaar wordt ‘Koude oorlog’, dat in samenwerking met Park Vliegbasis Soesterberg vorm krijgt. De komst van de nieuwe gemeente Vijfheerenlanden heeft consequenties voor alle cultuur- en erfgoedopgaven, met name voor de inzet van de partnerinstellingen. De aangekondigde Erfgoeddeal met het Rijk biedt kansen cultuurhistorische waarden nog beter in te brengen bij grote ruimtelijke transities.

Deze tussenevaluatie bevat geen financiële verantwoording; daarvoor wordt verwezen naar de provinciale jaarrekeningen (programma 6 Cultuur en erfgoed). De prognose is dat het gehele voor 2016-2019 beschikbare budget conform de doelstellingen zal worden uitgegeven. Waar sprake is van financiële consequenties vanwege nieuwe ontwikkelingen, komen deze aan de orde in het overdrachtsdocument voor de volgende bestuursperiode of in de Voorjaarsnota 2019. Wel wordt in de financiële bijlage een doorkijk gegeven naar de financiële ruimte in 2020 en verder, om inzichtelijk te maken dat een aantal structurele taken incidenteel is gefinancierd en afspraken met het Rijk en andere partners om aanvullende middelen vragen. De regering investeert weer meer in cultuur en erfgoed – onder andere in cultuureducatie en monumentenzorg – en roept andere overheden op hetzelfde te doen (uitwerking regeerakkoord in de beleidsbrieven *Cultuur in een open samenleving* en *Erfgoed telt*).

De provincie Utrecht werkt in de uitvoering van het beleid samen met verschillende partnerinstellingen, die daarvoor een vierjaarlijkse subsidie ontvingen voor de periode 2017-2020. De samenwerking met de partnerinstellingen zal zoals aangekondigd in de nota in 2019 separaat worden geëvalueerd.

De tussenevaluatie is tot stand gekomen op basis van interviews met belangrijke partners en andere provincies, input uit bijeenkomsten met stakeholders en bevindingen vanuit het team Cultuur, Erfgoed en Recreatie. Op 4 oktober 2018 is in het kader van deze tussenevaluatie een bijeenkomst met stakeholders georganiseerd, waarvoor ook Provinciale Staten waren uitgenodigd.

1 Successen en voortgang op hoofdlijnen

De titel ‘Alles is NU’ is veelzeggend. Cultuur en erfgoed moeten nu, in deze tijd en samenleving betekenis hebben en van waarde zijn. De nota beoogt het verleden toegankelijk, beleefbaar en zichtbaar te maken en het heden met kennis en kunde te versterken. De afgelopen tweeëneenhalf jaar zijn veel werkzaamheden gestart en uitgevoerd en zijn aanprekende resultaten bereikt. In dit hoofdstuk worden tien bijzondere successen beschreven bij de opgaven van het cultuur- en erfgoedbeleid.

De stand van zaken op hoofdlijnen staat weergegeven in onderstaande tabel. Het totaaloverzicht van alle in de beleidsnota beschreven meetpunten is opgenomen in Bijlage II.

Opgaven/projecten	Afgerond	Lopend	Vertraagd	Gestopt
Onderzoeken en ontwikkelen Meetpunten (13)	6	7		
Hebben en houden Meetpunten (40)	8	30	1 (kennisniveau monumentenzorg en archeologie gemeenten)	1 (wind- en waterdicht maken monumenten)
Promoten en profileren Meetpunten (42)	20	21		1 (Museum Oud Amelisweerd)
Kennen en kunnen Meetpunten (13)	5	8		
Totaal	**39**	**66**	**1**	**2**

In het kader van onderzoek en ontwikkeling is fors ingezet op trainingen en leerprogramma’s voor cultuur- en erfgoedinstellingen en vrijwilligersorganisaties. Daarnaast worden met succes kunst, vormgeving en cultuurhistorische waarden ingezet bij gebiedsontwikkeling. Dit wordt goed ontvangen maar vergt veel tijd en capaciteit. Een lange adem is nodig. Datzelfde geldt voor het afsluiten van cultuurpacten. Of en hoe we daarmee doorgaan zal in 2019 worden besloten.

Voor erfgoedtoerisme zijn veel projecten opgestart en het aantal openstellingen van en bezoekers aan erfgoed is toegenomen. Het erfgoed van provinciaal belang is goed verankerd in de PRS en PRV en zal straks zijn beslag krijgen in de Omgevingsvisie en - verordening. Volgens de Utrechtse Erfgoedmonitor zijn we goed op weg onze (rijks)monumenten in stand te houden. Dit doen we ook goed voor archeologische vondsten.

De vraag of cultuur en erfgoed meer zichtbaar en beleefbaar zijn geworden, kan volmondig met ja worden beantwoord. De belangrijkste instrumenten daarvoor zijn de partnerinstellingen (waaronder de festivals en de kasteelmusea) en de Subsidieregeling Cultuur en Erfgoed. Ook in het kader van de programma’s Agenda Vitaal Platteland, Nieuwe Hollandse Waterlinie & Stelling van Amsterdam, Grebbelinie, Park Vliegbasis Soesterberg en Amelisweerd en omgeving, lopen veel projecten die publiek trekken en cultuur en erfgoed in hoofden en harten brengen.

Via het programma cultuur- en erfgoededucatie van Kunst Centraal en Landschap Erfgoed Utrecht wordt meer dan 70% van de basisscholen bereikt. Mede dankzij de provinciale bibliotheekvisie doet de maatschappelijke bibliotheek steeds meer haar intrede.

1.1 Cultuurpacten

In september 2016 is een start gemaakt met het afsluiten van nieuwe Cultuurpacten. De pacten zijn bedoeld om de beleidsagenda's van de overheden beter op elkaar af te stemmen en de samenwerking te versterken. Dat geldt voor erfgoed - en cultuurbeleid tussen gemeenten onderling en tussen gemeenten en provincie, met als doel om samen uitvoering te geven aan projecten of om toekomstig beleid beter op elkaar af te stemmen. Van de 26 Utrechtse gemeenten hebben 21 gemeenten aangegeven mee te willen doen. Inmiddels zijn er 14 cultuurpacten getekend met de gemeenten: Stichtse Vecht, De Ronde Venen, Renswoude, Rhenen, De Bilt, Zeist, Oudewater, Woerden, Woudenberg, Wijk bij Duurstede, Vianen, Soest, Utrecht en Amersfoort. Gesprekken over erfgoed en cultuur met de andere gemeenten zijn nog volop gaande. Daar waar pacten gesloten zijn, zijn afspraken concreet gemaakt. Zo is er met Utrecht en Amersfoort een verkenning gedaan naar het profiel van de stedelijke regio, heeft het succesvolle themajaar De Stijl plaatsgevonden met de gemeenten Amersfoort en Utrecht, heeft Oudewater een thema over Arminius en hebben De Bilt en Zeist met de provincie een plan gesteund om de Grift herkenbaar en toegankelijk te maken. Terugkomende thema's zijn ook profilering van gemeenten, de Limes, historische buitenplaatsen en de Oude Hollandse Waterlinie.

Het afsluiten van cultuurpacten met gemeenten heeft tot goede resultaten geleid. De aandachtspunten betreft de benodigde capaciteit, tijd en middelen. Zowel van provincie als van gemeenten. Met name bij kleinere gemeenten kan dit tot vertraging in de pactvorming leiden, aangezien zij beschikken over beperkte fte voor de verschillende dossiers. Het aankomend jaar zal het afsluiten van cultuurpacten en de impact daarvan zorgvuldig worden bekeken zodat in het nieuwe beleid een duidelijke keuze gemaakt kan worden hoe er mee om te gaan in de toekomst.

1.2 Historische infrastructuur

In het kader van de uitbreiding van de Cultuurhistorische Atlas van de Provincie Utrecht (CHAT) is opdracht gegeven tot het onderzoeken van de historische verkeersinfrastructuur, zowel waterwegen als landwegen. Deze uitbreiding kan rekenen op veel positieve respons van andere provinciale beleidsterreinen en van externe partners als de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Het aanleggen en onderhouden van verkeersinfrastructuur is een provinciale taak bij uitstek en cultuurhistorische waarden kunnen daarbij een inspiratiebron zijn. Wegen en vaarwegen zijn het visitekaartje van de provincie. Voor de komende periode zal de aandacht met name gericht zijn op de Wegh der Weegen (N237), de Via Regia (N225) en de Route Imperiale nr. 2 (N402). Mijlpalen waren het door de provincie georganiseerde symposium 'Europese routes – Weg van Utrecht' op 31 mei 2018, in het kader van het Europees jaar van het Cultureel Erfgoed, en de publicatie van het boek *Over historische wegen* van de hand van provinciaal historicus Roland Blijdenstijn.

Conform het voornemen in de cultuur- en erfgoednota is historische infrastructuur in 2018 uitgegroeid tot het vijfde erfgoedthema naast buitenplaatsen, militair erfgoed, agrarisch cultuurlandschap en archeologie. Het thema historische infrastructuur zal in 2019 ook worden ingebracht voor de provinciale Omgevingsvisie en kan op basis daarvan een rol spelen bij het realiseren van mobiliteits- en wateropgaven.

1.3 Park Vliegbasis Soesterberg

Het project Park Vliegbasis Soesterberg is een mooi voorbeeld van een integrale gebiedsopgave waarbij doelstellingen vanuit de verschillende beleidsterreinen worden gecombineerd. Soms waren doelstellingen tegenstrijdig en moesten compromissen worden gesloten, op andere momenten leverde de combinatie van belangen juist meerwaarde op. Door steeds intensiever samen te werken (intern en extern), is de laatste jaren steeds gezocht naar goede oplossingen voor alle partijen en zijn mooie resultaten behaald. Cultuur, erfgoed en recreatie zijn van het begin af aan betrokken geweest bij dit proces en hebben bijgedragen aan de zichtbaarheid van cultuurhistorie als één van de belangrijkste waarden van het gebied. Op Park Vliegbasis Soesterberg hebben we de afgelopen jaren samen met de partners (Utrechts Landschap, het Nationaal Militair Museum en de gemeenten Soest en Zeist) plannen gemaakt voor de beleving en de hoeveelheid aan bijzonder erfgoed in dit gebied. De voorzieningen zijn verbeterd, zoals bebording en uitkijkpunten. In het kader van het cultuurbeleid krijgen de voorzieningen een bijzondere vormgeving, die past bij de grootte en robuustheid van het gebied.

Daarnaast is er onderhoud gepleegd aan de veertien historische iconen in het park. Hiermee blijft dit unieke erfgoed beter bewaard voor de toekomst. In de culturele samenwerking met het Nationaal Militair Museum, Utrechts Landschap en beide gemeenten onderzoeken we hoe we de beleving van het erfgoed kunnen versterken, onder andere door het verkennen van de mogelijkheid om gebouwen in het park te benutten als dependances. Voor 2019 trekken de partijen gezamenlijk op rond het thema Koude Oorlog. De maand oktober (maand van de geschiedenis) worden allerlei gezamenlijke activiteiten georganiseerd rond dit thema.

Een integraal proces zoals op Park Vliegbasis Soesterberg vraagt om veel afstemming, een transparant proces en tijd. Cultuur en erfgoed kunnen een waardevolle bijdrage leveren aan dergelijke gebiedsopgaven, zowel op inhoud als in het proces en het ontwerp. De lessen zoals integraal samenwerken, in de ontwerpfase aan tafel en elkaars belangen en doelen versterken, die in dit project zijn geleerd, zullen in toekomstige integrale gebiedsopgaven meegenomen worden zodat bijgedragen kan worden aan de omgevingskwaliteit.

1.4 Cultuurhistorische Atlas provincie Utrecht

Een enquête in 2017 onder gemeenteambtenaren cultuurhistorie en ruimtelijke ordening wees uit dat de gebruiksvriendelijkheid van de digitale cultuurhistorische atlas (CHAT) als onvoldoende werd ervaren. Het afgelopen jaar is gewerkt aan een nieuwe en snellere website, die makkelijker is in het gebruik en beter van beeld. Er zijn nieuwe data toegevoegd, waaronder de gegevens uit de onderzoeken naar erfgoed uit de Koude Oorlog en historische land- en vaarwegen. Er wordt ook gewerkt aan het toegankelijk maken van gemeentelijk cultuurhistorische en archeologische kaarten via dezelfde website. Daarnaast is de CHAT ook publieksvriendelijker gemakt, om ook een in cultuurhistorie geïnteresseerd publiek te bedienen. Op 20 september 2018 is de nieuwe website gepresenteerd op het symposium ‘Cultuurhistorie op de kaart’, in het kader van het Europees Jaar van het Cultureel erfgoed. Daar zijn ook enkele voorbeelden gepresenteerd van op de CHAT gebaseerde toepassingen voor een breder publiek, zoals de website ‘Utrecht in vogelvlucht’ waarop een collectie bijzondere luchtfoto’s wordt ontsloten. Daaraan ten grondslag lag een *crowd sourcing* actie, waarin mensen werden opgeroepen mee te helpen bij het beschrijven van de foto’s. Dat was een overweldigend succes, hetgeen eens te meer de potentie van de CHAT voor mooie publiekstoepassingen onderstreepte.

De CHAT is primair bedoeld voor professionals die zich bezighouden met ruimtelijke plannen, bij of in opdracht van gemeenten en andere overheden. De CHAT is de afgelopen jaren vernieuwd. In 2019 moet op basis van nieuw onderzoek blijken of deze herziening als voldoende wordt ervaren. Ook in de toekomst zullen publiekstoepassingen op basis van de CHAT worden gestimuleerd.

1.5 Erfgoedmonitor en Fonds Erfgoedparels

In 2014 heeft Utrecht als eerste provincie een erfgoedmonitor gemaakt, waarin de staat van onderhoud van alle rijksmonumenten (uitgezonderd woonhuizen) in kaart is gebracht. Deze monitor is in meerdere provincies nagevolgd en eind 2016 werd bekend dat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de provincies financieel en inhoudelijk gaat bijstaan om een landelijk dekkende en geharmoniseerde monitor te realiseren. Ook in IPO-verband is daarover overeenstemming bereikt. In 2016 zijn alle archeologische rijksmonumenten (103 in totaal) toegevoegd aan de Utrechtse Erfgoedmonitor. De monitor is een continu proces, maar eens in de vier jaar wordt de tussenstand gepubliceerd. Voor het eerst gebeurde dat in 2014, en in 2018 opnieuw. Zo worden trends zichtbaar en worden de gegevens ook relevant voor beleidsontwikkeling. Op 15 november 2018 is de tweede Utrechtse Erfgoedmonitor gepresenteerd op een bijeenkomst in Villa Jongerius. Kort samengevat zijn er meer objecten in goede en redelijke staat: 80%. Circa 20 % valt in de categorieën matig en slecht. De doelstelling uit de cultuur- en erfgoednota is daarmee behaald: tussen 2014 en 2018 minstens 25% afname van het aantal historische buitenplaatsen (de prioritaire categorie van het Fonds Erfgoedparels) in slechte of matige staat, en minstens 15% afname in de overige categorieën. Er zijn grote stappen gezet in restauratie bij verdedigingswerken, historische buitenplaatsen, kerkelijk en industrieel erfgoed. De totale restauratie-opgave is afgenomen met 16 miljoen euro. De onderhoudsbehoefte is echter gelijk gebleven en betreft € 222 miljoen. De totale monumentenportefeuille is gegroeid met 4,7% door toevoeging van eerder niet afzonderlijk geregistreerde Rijksmonumenten, en dat is de belangrijkste reden dat de totale onderhoudsbehoefte niet verder is gedaald. In

het stedelijk gebied staan de rijksmonumenten er beter voor dan in het landelijk gebied en er zijn ook verschillen per gemeente waar te nemen.
Een van de voorwaarden voor het ontvangen van subsidie uit het Fonds Erfgoedparels is dat de eigenaar minimaal tienmaal per jaar het monument openstelt voor publiek. Wij hebben in het najaar van 2018 onderzoek laten doen naar het publieksbereik van de monumenten die in de jaren vanaf 2012 een provinciale restauratiesubsidie ontvingen. Dit leverde de volgende conclusies op: eigenaren zijn positief, want publieksbereik zorgt voor meer bekendheid en is een mooi marketinginstrument. Het publieksbereik is toegenomen - meer monumenten zijn na de restauratie opengesteld – en de restauratie heeft ook geleid tot meer aandacht van geïnteresseerden. Buitenplaatsen en kerken zijn het vaakst opengesteld en organiseren de meeste activiteiten, zoals rondleidingen, schoolbezoek en concerten. Monumenten zonder vaste activiteiten verzorgen doorgaans wel rondleidingen. Een kanttekening was het gebrek aan vrijwilligers bij openstellingen.

Restauratie Domtoren

In IPO-verband hebben we met succes bij het Rijk aangekaart dat de huidige restauratiemiddelen niet toereikend zijn voor de grote opgaven die zich aandienen. Het Rijk is daarom een pilot gestart door het vrijmaken van 8 miljoen euro extra voor de Domtoren in Utrecht en de Eusebiuskerk in Arnhem. Deze middelen zijn toegevoegd aan het provinciefonds. Voor de restauratie van de Domtoren kwam 4 miljoen euro beschikbaar en conform de bestuurlijke afspraken heeft de provincie dat bedrag gematcht, zodat in totaal 8 miljoen euro beschikbaar kwam. In 2018 is de restauratie van de Domtoren gestart. De door het Rijk ingezette lijn om meer budget vrij te maken voor de restauratie van grote monumenten is voor de periode 2018–2021 doorgezet in de beleidsbrief *Erfgoed telt*.

De totale restauratie- opgave in de provincie Utrecht is afgenomen, maar het percentage rijksmonumenten dat matig en slecht scoort betreft nog 20%. De beleidsdoelstellingen uit de cultuur- en erfgoednota zijn wel bereikt. Mede door de extra restauratiemiddelen van het Rijk kan gewerkt worden aan het wegwerken van de grote restauratieopgaven. Het publieksbereik is toegenomen maar een punt van zorg is het gebrek aan vrijwilligers.

1.6 Utrechts programma Nieuwe Hollandse Waterlinie

Op 5 juli 2016 hebben Gedeputeerde Staten het Utrechtse programmaplan en de uitvoeringsverordening Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam 2016-2019 vastgesteld. De uitvoering van het programma ligt op schema. Het Utrechtse programma NHW & SvA is een organisch programma waarin we integraal en in verbinding met partners en gebruikers in het veld samenwerken. De afgelopen jaren is flink geïnvesteerd in relatie en draagvlak en daarvan worden nu de vruchten geplukt. De rol van de provincie is verschoven van investeerder naar (gebieds)aanjager en facilitator, die bouwt aan gedeeld eigenaarschap. Het accent is steeds meer verschoven naar integrale gebiedsontwikkeling, waarbij het landschap van de Linie en Stelling een drager kan zijn binnen een gebiedsproces en de ontwikkeling van een fort de aanjager kan zijn voor de ontwikkeling van het hele gebied. Vanuit het programma worden inpassingsvraagstukken bij gebiedsontwikkeling door derde partijen meegefinancierd.
In het programma zijn vijf ‘aandachtsgebieden’ benoemd waarin de provincie krachten bundelt en proactief een aanjagende rol oppakt: 1. Amelisweerd, Rijnauwen en Vechten 2. Noorderpark Ruigenhoek, 3. Laagraven, 4. SvA in de Ronde Venen en 5. Eiland van Schalkwijk. In die gebieden wordt integraal met partners samengewerkt, met als resultaat een aantrekkelijke omgeving met respect voor het erfgoed. Bijzondere aandacht gaat uit naar de benutting van kansen rond diverse maatschappelijke vraagstukken zoals verstedelijking, recreatieve druk, bereikbaarheid, verduurzaming, natuurbeheer en waterberging/klimaatadaptatie. Op dit moment is 80% van de Utrechtse forten gedeeltelijk in gebruik en zit er veel beweging in de (gebieds)ontwikkeling op en rond Fort Honswijk, Fort Rijnauwen en Fort Ruigenhoek. Op Fort Abcoude en Fort de Gagel is een ondernemer geselecteerd en op Fort Uithoorn is het bestemmingsplan vastgesteld. Fort Tienhoven blijft als natuurfort in stand. Met de ondertekening van het Pact van Ruigenhoek (november 2017) hebben 14 publieke en private partners hun krachten gebundeld en bekrachtigd samen te werken om het erfgoed maatschappelijk te benutten, op de kaart te zetten en toegankelijk te maken voor een (inter)nationaal publiek. Daarmee is een stevige basis gelegd voor het bouwen aan een gedeeld eigenaarschap. Vele projecten, initiatieven en ideeën worden van onderop met veel energie en trots opgepakt en tot uitvoering gebracht.
Binnen het programma is gewerkt aan het vergroten van de beleefbaarheid door het creëren van thematische routes en arrangementen en de ontsluiting daarvan via Ubase en diverse landelijke websites en routeaanbieders. Er is een langeafstandswandelpad (Liniepad) ontwikkeld. Daarnaast is samen met het Pact van Loevestein

(zuidelijk deel van de NHW) met Utrecht Marketing en het Nederlandse Bureau voor Toerisme en Congressen stevig ingezet op marketing en toerisme, zowel regionaal, landelijk als internationaal.
Het nominatiedossier voor de status van UNESCO werelderfgoed voor de 'Hollandse Waterlinies' - zoals NHW en SvA samen genoemd worden - is in oktober 2018 vastgesteld door alle betrokken provincies (Noord-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant). Op 21 december jl. is de Ministerraad akkoord gegaan met het dossier. Eind januari 2019 zal het Rijk het indienen bij UNESCO in Parijs. Het besluit van UNESCO wordt in de zomer van 2020 verwacht. Dit is een jaar later dan bij het opstellen van de cultuur- en erfgoednota was verwacht. Door een afwijzing van grensaanpassingen bij het bestaande Werelderfgoed SvA, is een jaar vertraging opgelopen omdat beide dossiers samengevoegd dienden te worden. Het vaststellen van de begrenzing van de Hollandse Waterlinies was geen gemakkelijke opgave, met name door de schurende belangen van woningbouw en mobiliteit. Een integrale aanpak voor de toekomst blijkt noodzakelijk.
Momenteel is vanuit de subsidieverordening NHW & SvA 2016 - 2019 € 2.551.011,- toegekend aan subsidies. Hier staat tegenover een cofinanciering van € 7.560.839,- door investeringen van eigenaren, andere subsidieverstrekkers en overige projectbijdragen. Dit genereert een multiplier van 2,96.

Linie Expert Team

In de nieuwe werkwijze van het programma Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam staat het creëren van gedeeld eigenaarschap voorop. Een prachtig voorbeeld is het nieuwe Linie Expert Team (LET): een multidisciplinaire denktank die maatwerkadviezen geeft. Het LET bestaat uit externe deskundigen met kennis op terreinen als duurzaamheid, bouw, cultuurhistorie, natuur, financiën en gastvrijheid.
De afgelopen periode gaf het team 22 adviezen: 17 over fortontwikkelingen (waarvan enkele in Noord-Holland en Gelderland) en 5 over ander erfgoed (o.a. monumentale kas en veestal). Bijzonder is dat er voor het LET ook veel belangstelling is vanuit andere organisaties, zoals andere provincies, gemeenten en Rijkswaterstaat. Voor ander erfgoed dan forten loopt momenteel een pilot: toepassing op buitenplaatsen. Ook op het gebied van duurzaamheid loopt nu een aantal projecten waarin het LET een rol kan spelen.

Door het programmateam Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam wordt voortvarend vanuit een gebiedsgerichte benadering gewerkt en in alle vijf de aandachtsgebieden werpt de aanjagende rol zijn vruchten af. Het exploiteren van de forten is voor 80% geslaagd (dat was ook de doelstelling) en de multiplier voor cofinanciering is hoger dan de verwachte 2,5. Het LET is een mooi voorbeeld van de provincie als verbinder. Naar het zich laat aanzien is het LET breed inzetbaar op alle typen erfgoed. In 2019 zullen deze werkzaamheden worden voortgezet en verder uitgebreid. Het landschap van de waterlinies ontwikkelt zich tot een gebied met een hoge ruimtelijke kwaliteit en met 'Werelderfgoed'-waarde. Samen met de partners in het Pact van Ruigenhoek zullen we dat ook in de toekomst uitdragen en benutten.

1.7 Oude Hollandse Waterlinie

Als uitwerking van de PRS en de cultuur- en erfgoednota is in het najaar van 2016 een verkenning naar een provinciale rol bij de Oude Hollandse Waterlinie uitgevoerd. De verwachting was dat de Oude Hollandse Waterlinie zich goed leent voor het versterken van de erfgoedsamenwerking in het Groene Hart. Tijdens de verkenning bleek dat de nieuwe provinciale betrokkenheid door het gebied hoog wordt gewaardeerd. Partijen willen gezamenlijk komen tot een samenwerkingsstructuur om de marketing en promotie enerzijds en de ontwikkeling en ontsluiting van de ruimtelijke elementen anderzijds goed te organiseren. Stip op de horizon is de herdenking van het rampjaar 1672 in 2022 (350 jaar), in samenhang met de andere festiviteiten in dat jaar (Utrecht 900, Woerden 650, Gouda 750, HDSR 900). De pas opgerichte Stuurgroep Oude Hollandse Waterlinie en de Erfgoedtafel van de Provincie-Zuid Holland zijn belangrijke partners in die samenwerking. In de toekomst is het doel ook de samenwerking met de andere verdedigingslinies in Nederland te versterken.
Besloten is om als provincie vooral in de rol van verbinder en aanjager te gaan zitten en projecten te faciliteren die passen binnen het huidige beleid en budget voor erfgoed en recreatie. Voor het Utrechtse grondgebied is de gebiedsvisie in 2017 geactualiseerd. Deze gebiedsvisie is bevat talloze aanknopingspunten voor verdere samenwerking. Zo is gestart met het maken van een streefbeeld voor de vesting van Oudewater. Ook is de maquette voor de linie van Linschoten op locatie geplaatst en starten gesprekken voor de ontwikkeling van Linie van Pleit. Voorts worden voorbereidingen getroffen voor een human interest film over het rampjaar en wordt aan wandel, vaar- en fietsroutes gewerkt, in afstemming met het Routebureau.

De gebiedsvisie Oude Hollandse Waterlinie is een zinvol instrument voor projecten in het gebied. De visie geeft richting op basis van kennis en mogelijkheden en geeft input voor ruimtelijke plannen en omgevingsvisies. Kennis en inzicht ontwikkelen zich door. De dragers hiervoor zijn onder andere de Erfgoedtafel van de provincie Zuid-Holland en de Stuurgroep Oude Hollandse Waterlinie. De stip op de horizon is de herdenking van het rampjaar 1672 in 2022.

1.8 De maatschappelijke bibliotheek

In 2016 is de bibliotheekvisie ontwikkeld in nauwe samenwerking met het bibliotheekveld. In 2017 is deze gereed gekomen, verspreid en in werking gesteld. Niet alleen door de provincie, maar vooral ook door het Bibliotheek Service Centrum (BiSC) en de bibliotheken krijgt de maatschappelijke bibliotheek steeds meer, en in steeds sterkere mate, vorm. 'Een leven lang leren' is het hogere doel van de bibliotheken waarbij persoonlijke ontwikkeling voorop staat. Dat bibliotheken alleen bedoeld zijn voor uitlenen van boeken is al lang achterhaald. De bibliotheek is in veel steden en dorpen een plek geworden waar mensen samenkomen en wegwijs gemaakt worden in de digitale wereld. Bibliotheken filteren digitale informatie voor gebruikers, delen kennis, en bieden een podium voor culturele en maatschappelijke activiteiten. Bibliotheken zijn 'woonkamers', waardevrije plekken voor de gemeenschap. Jong, oud, diverse etniciteit, verschillende opleidingsniveaus, allen zijn er welkom. Hierdoor ontstaat er meer bewustwording van de inclusieve samenleving waarin mensen met elkaar samenleven en waar het gevoel erbij te horen of er te mogen zijn wordt vergroot. Ondanks het hoge opleidingsniveau in de regio heeft de provincie Utrecht te maken met laaggeletterdheid (6.3% van de Utrechtse bevolking is laaggeletterd, landelijk is het gemiddelde 12%). Ook kunnen veel mensen de digitalisering maar moeilijk bijhouden. De bibliotheek is bij uitstek de plek om laaggeletterdheid en digi-geletterdheid aan te pakken.
Voor de bibliotheken biedt de provinciale visie de mogelijkheid om in nauwe samenspraak met gemeenten aan te sluiten en in te spelen op lokale ontwikkelingen en behoeften. De visie dient op deze manier als schakel tussen landelijk en lokaal beleid en bevordert de samenwerking tussen bibliotheken en gemeenten. De functies van de bibliotheek is hiermee gewijzigd en dit willen we graag voortzetten. De samenwerking binnen het Utrechtse netwerk wordt door Minister van Engelshoven als goed landelijk voorbeeld beschouwd.

De nieuwe bibliotheekvisie werpt zijn vruchten af. De vorming van de maatschappelijke bibliotheek groeit. Een mooi voorbeeld is de pilot digi-sterker waarbij bibliotheken cursussen aanbieden en mensen leren werken met de e-overheid.

1.9 Themajaar De Stijl

Ter ere van het 100-jarig bestaan van kunststroming De Stijl is 2017 uitgeroepen tot themajaar 'Van Mondriaan tot Dutch Design'. De provincie heeft zowel vanuit de portefeuille Cultuur als de portefeuille Toerisme een bijdrage geleverd. Vanuit cultuur is een fysieke verbinding gemaakt in de vorm van een kunstwerk tussen Utrecht en Amersfoort, en is via niet-aflatende promotie de regio zoveel mogelijk op de kaart gezet om daarmee zoveel mogelijk (inter) nationale bezoekers naar de regio te krijgen. De aandacht vanuit de pers is er volop voor de regio met artikelen in de lokale media, maar ook in de New York Times. Voorts is er een stijging van bezoekersaantallen, is de samenwerking tussen de gemeente Amersfoort en Utrecht versterkt en is de provincie Utrecht meer op de kaart gezet wat bleek uit dat 80% van de touroperators voor het eerst kennis maakte met onze regio. Het aantal bezoekers aan onze regio voor De Stijl, was beoogd op 150.000 mensen. Dat zijn er 220.000 geworden. Met het educatieproject zijn 4500 scholieren en studenten bereikt.
Kritische noot is wel dat als eerder was gestart met de voorbereidingen, het bereik nog groter was geweest. Bijvoorbeeld scholen moeten grote activiteiten in kunnen plannen omdat het anders organisatorisch niet te regelen is.

Het themajaar 2017: Van Mondriaan tot Dutch Design' mag gezien worden als een succesverhaal. Door krachtenbundeling van de gemeenten Amersfoort en Utrecht en de provincie Utrecht is er meer massa ontstaan. Het aantal bezoekers aan onze regio voor De Stijl, was beoogd op 150.000 mensen. Dat zijn er 220.000 geworden. Met het educatieproject zijn 4500 scholieren en studenten bereikt. Dit heeft ook een na-ijl effect in 2018. De samenwerking tussen overheden en culturele partners verliep goed en wordt voortgezet.

1.10 Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed

In 2018 vierden we het gevarieerde culturele erfgoed van Europa. Via allerlei evenementen en activiteiten nodigen wij de regio uit ons erfgoed te presenteren, beleven of opnieuw te ontdekken in een internationale context. Al eeuwenlang zijn Europese culturen verbonden met elkaar. Deze langdurige uitwisseling van contacten, ideeën en goederen is een essentieel onderdeel van de Europese identiteit.
De provincie zette zich in feestjaar 2018 extra in voor het publieksbereik van erfgoed in brede zin. Onder andere werd onder de noemer Utrecht Wereldberoemd een prijsvraag georganiseerd waarbij inwoners werden opgeroepen om een idee in te sturen om een historisch verhaal of een bijzonder object van vroeger in de schijnwerpers te zetten. Dit leverde maar liefst 143 inzendingen op. Ook vond een grote bijeenkomst plaats over de mogelijkheid (provinciale) wegen te verrijken met cultuurhistorische waarden. Er werden diverse zomerse buitenfilmvoorstellingen op bijzondere historische locaties georganiseerd. Ook is in het kader van het Europees Jaar de jaarlijkse provinciale duurzaamheidsprijs uitgereikt aan woningbouwvereniging Bo-Ex, voor de restauratie van de Rietveldwoningen in Hoograven, gemeente Utrecht. Dit gebeurde op een goed bezocht symposium over duurzame monumentenzorg in Kantoor Jongerius. In april vond een door Open State Foundation en Landschap Erfgoed Utrecht georganiseerde masterclasses collectiedigitalisering plaats voor musea en andere collectionerende instellingen. De digitale collecties kunnen worden toegevoegd aan Europeana, een Europees digitaal erfgoedplatform. UtrechtAltijd.nl, het door Landschap Erfgoed Utrecht beheerde Utrechtse erfgoedplatform, bereikte dit jaar meer dan 100.000 unieke bezoekers, een nieuwe mijlpaal.

Door de vele evenementen die in het kader van het Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed 2018 zijn georganiseerd is het Utrechts erfgoed voor een breed publiek nog beter op de kaart gezet. Themajaren zijn bij uitstek geschikt om met relatief beperkte middelen gericht en met succes aandacht te genereren voor Utrechts erfgoed.

2 Accentverschuivingen en nieuwe perspectieven

Door de verwachte groei van het aantal inwoners van onze provincie (met zo'n 150.000 tot 1,4 miljoen in 2040) neemt de druk op het Utrechtse cultuur- en erfgoedaanbod alleen maar toe. Hoe kan de provincie dat betaalbaar, bereikbaar en qua aanbod gevarieerd houden? Ook vanwege de impact op de leefomgeving levert de groei een behoorlijke uitdaging op. In de provinciale Omgevingsvisie, die naar verwachting in 2020 gereed zal zijn, zal dat zeker een onderwerp zijn, aangezien cultuur en erfgoed een belangrijke bijdrage leveren aan de aantrekkelijke leefomgeving.
Met oog op de afsluiting van de huidige programmaperiode in 2019, maar ook vooruitlopend op het nieuwe cultuur- en erfgoedbeleid, worden hieronder negen nieuwe perspectieven geschetst. Sommigen zijn autonoom, anderen vertonen onderlinge samenhang. Deze perspectieven openen nieuwe, inspirerende kansen voor de toekomst.

2.1 Meer inzet op omgevingskwaliteit

Cultuurhistorische waarden zijn belangrijke 'Utrechtse kwaliteiten' die randvoorwaarden scheppen en inspiratiebron zijn voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, aldus het koersdocument voor de nieuwe provinciale Omgevingsvisie. Erfgoedwaarden vormen het DNA van de leefomgeving. De Cultuurhistorische Atlas van de provincie Utrecht (CHAT) toont overduidelijk hoe rijk de provincie is aan 'plaatsen van betekenis'. In de CHAT zijn tot op detailniveau gegevens opgenomen en deze kunnen als handreiking gebruikt worden door opstellers van ruimtelijke plannen. Ook vormen ze een bron voor het vertellen van het verhaal van een plek, waar bewoners, ondernemers of bezoekers hun identiteit aan ontlenen.
Bij gebiedsontwikkeling levert ook het cultuurbeleid met ontwerp, beeld en creativiteit een belangrijke bijdrage. Naast een erfgoeddeskundige is het dan ook van belang om bijvoorbeeld een vormgever te betrekken die cultuur en creativiteit kan inbrengen in het ontwerpstadium Daarmee is de afgelopen periode volop geëxperimenteerd in het kader van historische infrastructuur en Mobiliteit met allure. Ook de bebording op Park Vliegbasis Soesterberg is een mooi voorbeeld. Uiteindelijk kan via een culturele invulling het belevingsgevoel worden vergroot.
Gezien de grote ruimtelijke transities waar de provincie voor staat, zal hier de komende periode ook binnen het cultuur- en erfgoedbeleid meer inzet op nodig zijn. Het gaat dan bijvoorbeeld om de impact van de schaalsprong in mobiliteit, de woningbehoefte, klimaatadaptatie, energietransitie en het tegengaan van bodemdaling. Deze hebben een grote ruimtelijke impact. Het is een kans voor erfgoed en cultuur om al vanaf de ontwerpfase betrokken te zijn en bij te dragen aan oplossingen, innovatie en participatie.
Het Rijk heeft in *Erfgoed telt* een zogenaamde Erfgoeddeal aangekondigd met de andere overheden. Deze richt zich op een – met name onderzoekende en ontwerpende – bijdrage van erfgoed aan de grote transitieopgaven. Hiervoor is landelijk incidenteel € 20 mln. beschikbaar (2019-2021) en de andere overheden die er gebruik van maken, worden geacht dit te matchen. Dat biedt zeker kansen voor de provincie Utrecht.

Leren van andere provincies: Een mooi voorbeeld van vernieuwend integraal en gebiedsgericht werken is het Provinciaal Initiatieven Platform (PRIP) in Noord-Holland. Iedere maandagochtend wordt een project/gebiedsontwikkeling ingebracht. Alle beleidsvelden die erbij betrokken zijn worden ervoor uitgenodigd, ook externen zijn welkom. Binnen een uur moet er op een intervisieachtige wijze tot een voorstel gekomen worden. Om dit voorstel body te geven is bij alle overleggen een directielid aanwezig. Deze werkwijze valt of staat bij een goede voorbereiding.

Perspectief*:*

De afgelopen jaren is mede in het kader van de cultuurnota-opgave 'onderzoeken en ontwikkelen' volop en met succes geëxperimenteerd met de bijdrage van erfgoed en cultuur aan ruimtelijke ontwerp. Het betrof een aanjagende, onderzoekende of ontwerpende rol – het ging niet om daadwerkelijke investeringen in gebiedsontwikkeling. We zien noodzaak én kansen om dat beleid in de nabije toekomst te intensiveren, onder andere door gebruik te maken van de Erfgoeddeal met het Rijk.

2.2 Hollandse Waterlinies en Romeinse Limes UNESCO werelderfgoed: structurele taak

Voor de Hollandse Waterlinies (NHW/SvA) is hard gewerkt om de UNESCO-status van werelderfgoed te behalen. In 2020 wordt definitief uitsluitsel verwacht. Maar zodra het Rijk het nominatiedossier heeft ingediend in Parijs, gaan we in 2019 aan de slag met de oprichting van de toekomstige 'siteholder', die de vorm zal krijgen van een Gemeenschappelijk Orgaan in het kader van de Wet gemeenschappelijke regelingen. Dat zal gevolgen hebben voor de structurele kosten van de samenwerking met Gelderland, Noord-Holland en Noord-Brabant.
Voor de Romeinse Limes ligt de voorbereiding van het nominatiedossier en het bijbehorend managementplan op schema om januari 2020 in te dienen bij UNESCO (uitsluitsel volgt in 2021). Wel is de definitieve selectie van terreinen vooruitgeschoven: deze wordt uiterlijk in het eerste kwartaal van 2019 afgerond. Dit heeft te maken met de vertraging die zich in sommige gevallen heeft voorgedaan in de uitvoering van de benodigde onderzoeken om te kunnen komen tot begrenzing en selectie. Deze vertraging kan worden opgevangen door de ingebouwde rek in de planning. Voor de provincie Utrecht worden terreinen in de gemeenten Woerden, Utrecht en Bunnik voorgesteld.

Perspectief*:*

De UNESCO-nominatie van de Hollandse Waterlinies is ingediend en die van de Romeinse Limes ligt op schema. Naar verwachting zal de werelderfgoedstatus van beide sites de bekendheid van onze provincie vergroten en een belangrijke bijdrage leveren aan de kwaliteit van de leefomgeving voor bewoners, bezoekers en bedrijven. De provinciale verantwoordelijkheid gaat daarmee wel een nieuwe fase in en krijgt een structureel karakter. Dat vraagt om bijbehorende budgetten. Tot nu toe zijn de Hollandse Waterlinies maar in zeer beperkte mate en de Limessamenwerking in het geheel niet structureel gefinancierd.

2.3 Meer maatschappelijk rendement monumentenzorg

De afgelopen jaren is dankzij de Utrechtse Erfgoedmonitor een goed beeld gekregen van de stand van onderhoud van de rijksmonumenten in de provincie Utrecht. Via het Fonds Erfgoedparels wordt bijgedragen aan de restauratie van rijksmonumenten door eigenaren en exploitanten. De restauratiebehoefte is nog steeds groot. Vanwege een in IPO-verband afgesproken herberekening van de rijksbijdrage per provincie aan de hand van het actuele monumentenbestand (minus de categorie woonhuizen: geen enkele provincie steunt de restauratie daarvan) ontvang de provincie Utrecht met ingang van 2019 € 700.000 per jaar meer in het Provinciefonds voor dit doel, waarmee de rijksbijdrage stijgt van € 1,5 miljoen naar € 2,2 miljoen. De provincie wordt op basis van bestuurlijke afspraken geacht dit bedrag te matchen. Het budget van het Fonds Erfgoedparels zou daarmee stijgen van € 3 miljoen naar € 4,4 miljoen per jaar. Gezien de bestaande restauratiebehoefte is dit ook gewenst, al is dit ook de gelegenheid om de criteria van het Fonds Erfgoedparels nog eens kritisch tegen het licht te houden.
Het rijksbeleid zoals geformuleerd in *Erfgoed telt* vraagt in het kader van de restauratie van rijksmonumenten meer aandacht voor de maatschappelijke functie en duurzaamheid van monumenten. Het voorstel is om die focus te volgen in de volgende beleidsperiode (2020 en verder). Voor de provincie Utrecht zou dat betekenen dat we historische buitenplaatsen als prioritaire categorie loslaten en de zogenaamde subsidiabele kosten verruimen, opdat we ook een bijdrage aan de herbestemming en inrichting van een monument kunnen leveren. De afgelopen periode was dit een knelpunt bij bijvoorbeeld de Stadsschouwburg en de Bibliotheek Utrecht, beide rijksmonumenten met een financieringsbehoefte die vooral de inrichting betrof. Op basis van de geldende criteria moesten we prioriteit geven aan bijvoorbeeld een tuinmuur van een buitenplaats, wat ook belangrijk is maar niet het optimale maatschappelijke rendement oplevert. Uit voorgesprekken is al bekend dat in de nabije toekomst enkele grote voor het publiek opengestelde monumenten een verzoek om een provinciale bijdrage zullen doen, waaronder Paleis Soestdijk. Een wens is ook om het monument nadrukkelijk in zijn omgeving te beschouwen en daarbij aandacht te hebben voor duurzaamheid en 'groen' erfgoed, en mogelijk ook in te zetten op een gecombineerde, meer programmatische aanpak van een aantal monumenten in één gebied.
Het Rijk heeft voor de periode 2019-2021 ook € 65 miljoen extra vrijgemaakt voor de aanpak van met name grote restauratieopgaven. Naar verwachting zal dit ook een leiden tot een hogere vraag aan de provincie. De exacte voorwaarden zijn echter nog niet bekend. Vooralsnog hopen we dit uit verhoogde Parelfonds-budget te kunnen opvangen, maar de kans is aanwezig dat dit zal leiden tot incidentele claims in de Kadernota's van de betreffende jaren.

Leren van andere provincies: De provincie Gelderland wil het erfgoedbeleid vernieuwen. Zij zetten in op innovatie van de restauratiecyclus, verbeteren verduurzaming en op besparing van de CO_2 uitstoot van

monumenten. Om dit te bereiken wordt samengewerkt met de TU Delft. De provincie Noord-Holland heeft een 'loods' aangesteld voor herbestemming van erfgoed. Om erfgoed te kunnen behouden s een goede exploitatie noodzakelijk. Behouden door benutten is het motto. Het verduurzamingsvraagstuk krijgt ook extra aandacht.

Perspectief:

Het rijksbeleid geeft meer aandacht aan de maatschappelijke functie van monumenten en het voorstel is die focus te volgen. Dat betekent meer aandacht voor herbestemming, inrichting, duurzaamheid en omgeving van het monument. Vanuit het Rijk komt met ingang van 2019 meer budget voor dit doel beschikbaar en als de provincie dit matcht dan vangt dat de verwachte grotere vraag op. De Utrechtse Erfgoedmonitor 2018 geeft bovendien aan dat de restauratiebehoefte nog steeds groot is.

2.4 Uitwerken cultuurprofiel Stedelijke Regio Utrecht

Het Rijk ziet de voordelen van samenwerking, verhoging van het voorzieningenniveau, en heeft de provincies en gemeenten gevraagd voor 1 november 2018 voorstellen in te dienen hoe te komen tot een goed werkbare culturele stedelijke regio. Het profiel van stedelijke regio Utrecht is onderdeel van een gezamenlijke adviesaanvraag van het Ministerie en de stedelijke regio's aan de Raad voor Cultuur voor de periode 2021-2024. De Raad voor Cultuur adviseert het Ministerie over de toekenning van rijkssubsidies voor cultuur. In dit regioprofiel 'Eeuwig jong, naar een cultureel regioprofiel voor de stedelijke regio Utrecht', wordt een visie gegeven op kunst, cultuur en erfgoed in samenhang met de uitdagingen waar onze regio voor staat, zoals de transitieopgaven en de bevolkingsgroei in de provincie Utrecht. Typerend voor deze regio zijn: krachtige en snelgroeiende regio met een breed, veelzijdig, gerenommeerd en spraakmakend cultuurlandschap; een buitengewone dichtheid van cultureel erfgoed; uitdagingen op het gebied van groei, exclusiviteit, talentontwikkeling, educatie, benutten van erfgoed, ruimte voor makers en verdere versterking van de samenwerking. Op deze zeven onderwerpen zal de komende jaren intensief worden samengewerkt in de regio en met het Rijk. Ook wordt vanaf 2019 ingezet op de proeftuin: 'Ruimte voor creativiteit – naar een integrale gebiedsontwikkeling voor erfgoed en cultuur'. De insteek hierbij is meer (fysieke) ruimte voor makers en het beter benutten van erfgoedlocaties voor cultuur.

Perspectief:

Het versterken van de samenwerking tussen de provincie Utrecht en de Utrechtse gemeenten zorgt voor een verhoging van het culturele voorzieningenniveau en meer zichtbaarheid en beleefbaarheid van het cultureel erfgoed. De goede ervaringen met een programmatische aanpak zoals bij 100 jaar de Stijl en het Europees erfgoed jaar moeten voortgezet worden. In 2022 kan aangehaakt worden bij 1000 jaar waterschappen en 900 jaar stad Utrecht. De verwachting is dat er middelen beschikbaar komen vanuit het Rijk voor de regio. Deze middelen moeten gematcht worden door de provincie.

2.5 Uitbreiden cultuur- en erfgoededucatie

Cultuur- en erfgoededucatie is een structurele taak van de provincie Utrecht. Partnerinstellingen Kunst Centraal en Landschap Erfgoed Utrecht hebben als doelstelling alle basisschoolkinderen de mogelijkheid te bieden de kennis over erfgoed en cultuur te vergroten. De digitalisering en social media worden als medium gebruikt om bij te dragen aan de verbetering van cultuur- en erfgoededucatie. Kunst Centraal is er weliswaar voor de hele provincie, maar de gemeenten Utrecht, Amersfoort en Woerden hebben dit zelfstandig georganiseerd. Samenwerking tussen deze verschillende partijen, en andere partijen zoals de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU) en het Utrechts Centrum voor de Kunsten (UCK), vindt al plaats maar versterking van deze samenwerking in de toekomst is nodig om optimaal gebruik te kunnen maken van elkaars kennis en ideeën. Omdat bij cultuur- en erfgoededucatie social media een belangrijke rol speelt en enorm snel ontwikkelt, is het van belang in de toekomst te zorgen voor verjonging van het personeel bij de betrokken partnerinstellingen. Er wordt weer ingezet op cultuureducatie op het voortgezet onderwijs (zoals voor de bezuinigingen van 2012), omdat de aansluiting van het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs van belang is voor de doorgaande leerlijnen met name voor leerlingen in het VMBO. Leerlingen reflecteren en kunnen hun creatieve talenten meer laten zien.

Perspectief:

Het is een wens van Provinciale Staten om cultuur- en erfgoededucatie uit te breiden naar het voortgezet onderwijs, net als voor de bezuinigingen van 2012. Om te beginnen zal worden ingezet op het VMBO omdat daarmee zo'n 50% van de middelbare scholieren bereikt worden. Op 9 juli 2018 is een motie aangenomen om hiervoor extra financiële middelen vrij te maken.

2.6 Bibliotheeknetwerk verder versterken

In de bibliotheekvisie is de rol die het Bibliotheek Service Centrum (BiSC) als dé provinciale serviceorganisatie voor bibliotheken in de provincie Utrecht bevestigd. De provincie ziet de bibliotheek als een belangrijke maatschappelijke voorziening. De provincie zorgt via de BiSC in de provincie voor één pas, één collectie, één ICT-systeem en één transportsysteem. Daarnaast ondersteunt de provincie de innovatie van alle regiobibliotheken in de provincie Utrecht. In 2017 en 2018 zijn de middelen ingezet via BiSC voor een nieuw klantrelatiemanagementsysteem voor alle bibliotheken zodat zij hun klantrelaties beter kunnen beheren en inzetten. De manier waarop het netwerk in Utrecht is geregeld is uniek. De provincie Utrecht wil dit graag behouden maar de bibliotheekvoorziening staat landelijk onder druk. Minister van Engelshoven wil dat het Rijk, gemeenten en bibliotheken blijven investeren in de spreiding en instandhouding van de bibliotheken. Zij heeft € 3 miljoen extra beschikbaar gesteld en verwacht dat andere overheden dat matchen om het netwerk in stand te houden.

Perspectief:

Het is wenselijk via de partnerinstelling BiSC de toegevoegde waarde van maatschappelijke bibliotheken nog beter zichtbaar te maken en het voorzieningenniveau in stand te houden en te versterken. Belangrijk is de samenwerking met lokale partijen te versterken (o.a. universiteit, kunst-cultuurinstellingen, welzijnsinstellingen, vluchtelingenwerk) en ook die met de betreffende gemeenten/gemeenteraden. Het Rijk verwacht matching van de provincie om het netwerk in stand te houden.

2.7 Versterken organisatie- en bestuurskracht cultuur- en erfgoedsector

Organisaties en ondernemers moeten steeds meer vanuit eigen kracht opereren en kunnen daarbij worden ondersteund en gefaciliteerd door de provincie. Geld wordt met name ingezet als katalysator om vernieuwing, innovatie of ontwikkeling op gang te brengen.
In 2017 hebben acht organisaties meegedaan aan het Businessmodel Canvas-traject en in 2018 hebben zeven organisaties meegedaan. De organisaties hebben daardoor meer zicht gekregen op hun omgeving en hun doelgroepen. Dankzij het Businessmodel Canvas-traject hebben de deelnemers zich ontwikkeld en staan ze steviger midden in de samenleving. Er is nog voldoende vraag om de inzet van dit instrument te continueren.
In 2018 is een enquête uitgevoerd onder gemeentemedewerkers cultuurhistorie door het Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht. De resultaten zijn gepresenteerd op 18 oktober 2018 in de Monitor Erfgoedbeleid Utrechtse Gemeenten (MEBUG) met een Wegwijzer met aanbevelingen per gemeente. Op basis van de MEBUG is nagegaan of voldoende kennis aanwezig is en wat gemeenten nog kunnen verbeteren. Tweederde van de gemeentemedewerkers cultuurhistorie heeft onvoldoende kennis van het beleidsterrein, en gemeenten hebben daar ook te weinig capaciteit voor vrijgemaakt. Met name het opstellen van nieuwe omgevingsvisies zal naar verwachting een grote inzet vragen waarvoor ze vaak onvoldoende zijn geëquipeerd.
Verschillende erfgoediconen hebben in de afgelopen periode van de provincie exploitatie- of projectsubsidie ontvangen. Dit zijn onder andere Het Utrechts Landschap, Stichting De Utrechtse Molens, Slot Zuylen, Kasteel Amerongen en Museum Oud Amelisweerd. De provincie heeft geïnvesteerd in goed ondernemerschap van deze iconen en heeft daarmee de exploitatie mogelijk gemaakt, Maar niet in alle gevallen blijkt de organisatie- en bestuurskracht voldoende te zijn om levensvatbare concepten te implementeren. Het faillissement van Museum Oud Amelisweerd is daar een schrijnend voorbeeld van. Een heldere exploitatie en het organiseren van een solide bedrijfsvoering door samenwerking of extra middelen ligt voor de hand.
In de samenwerking met partnerinstellingen wordt gestreefd naar schaalvergroting om de kwetsbaarheid van kleine organisaties te verminderen. De Stichting Samenwerkende Kasteelmusea is daar een mooi voorbeeld van. Deze ontwikkelt zich van een marketingorganisatie naar een *shared services*-organisatie. Naast de musea die al deelnemen in de stichting zouden in de toekomst wellicht ook andere organisaties toegevoegd kunnen worden.
Ook de betekenis van vrijwilligers voor onder andere het erfgoedbeheer kan niet voldoende benadrukt worden. In 2017 bereikte Landschap Erfgoed Utrecht de historische mijlpaal van 10.167 vrijwilligers. Bij elkaar opgeteld

werkten landschaps- en erfgoedvrijwilligers vorig jaar zo'n 776 duizend uur. De maatschappelijke waarde van deze vorm van bewonersbetrokkenheid is enorm, zowel immaterieel en ook materieel. In het jaarverslag 2017 becijfert het LEU dat op een economische waarde van jaarlijks 17,5 miljoen euro. Kortom vrijwilligers moeten we koesteren en behouden.

Perspectief*:*

Kleinere gemeenten en cultuur- en erfgoedinstellingen staan de komende periode voor grote uitdagingen. Die vragen om voldoende organisatie- en bestuurskracht. Om dat te ondersteunen, zou voor gemeenten de bestaande subsidiemogelijkheid voor cultuurhistorische waardenkaarten kunnen worden toegespitst op erfgoed in nieuwe omgevingsplannen. Voor de kasteelmusea zou de Stichting Samenwerkende Kasteelmusea een veel belangrijkere rol kunnen gaan spelen, en wellicht zelfs een uitgebreidere doelgroep kunnen bedienen. Dankzij het Businessmodel Canvas-traject hebben veel organisaties zich ontwikkeld en staan ze steviger midden in de samenleving. Er is nog voldoende vraag om de inzet van dit instrumentarium te continueren.

2.8 Nieuwe uitdaging: gemeente Vijfheerenlanden

Op 1 januari 2019 worden de gemeenten Zederik en Leerdam onderdeel van de provincie Utrecht en vormen zij samen met Vianen de nieuwe gemeente Vijfheerenlanden. Voor het hele provinciale beleid, en dus ook voor cultuur en erfgoed, is in kaart gebracht welke rechten en verplichtingen er voor het betrokken gebied zijn die overgedragen worden aan de provincie Utrecht. Daarnaast is in kaart gebracht wat de vergroting van de provincie Utrecht betekent qua grondgebied, aantal inwoners en aantal rijksmonumenten voor o.a. onze partnerinstellingen. De inventarisatie toont aan dat met de komst van Vijfheerenlanden voor cultuur en erfgoed extra werkzaamheden moeten worden verricht, zoals uitbreiding archeologisch depot, aanvullen van de CHAT, uitbreiden van de erfgoedmonitor, aanpak monumentenzorg, uitbreiding werkzaamheden BISC door extra bibliotheken, uitbreiding werkzaamheden Kunst Centraal op het gebied van cultuur- en erfgoededucatie op scholen en aanpassen van het molenbeleid door de komst van nieuwe molens.
In de Provincie Utrecht staan (vanaf 1 januari 2019) 39 molens waarvan er 36 de status van rijksmonument hebben. Het merendeel van deze molens (22) wordt beheerd door Stichting De Utrechtse Molens (SDUM). In 2019 komen daar vier molens bij van de Stichting tot Instandhouding van Molens in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden. De overige molens zijn eigendom van stichtingen en verenigingen, particulieren en gemeenten. De overgang van vier rijksmonumentale molens van Zuid-Hollands naar Utrechts beleid is aanleiding het Utrechtse molenbeleid te herzien: dat richt zich nu uitsluitend op molens in eigendom van SDUM. De provincie Utrecht kent geen algemene subsidieregeling(en) voor onderhoud molens zoals Zuid-Holland. De provincie Utrecht heeft wel het Fonds Erfgoedparels voor restauratiesubsidies aan monumenten, maar dat keert alleen uit als er een urgente restauratiebehoefte is, de projectkosten minimaal € 100.000 bedragen en er voldoende publieke toegankelijkheid is. Er moet worden nagedacht hoe het molenbeleid beter recht kan doen aan alle molens.
De extra kosten voor nieuwe taken zullen integraal met andere beleidsterreinen worden opgevoerd in de Kadernota. Het betreft met name verhoging van de budgetten van partnerorganisaties wegens vergroting van de werklast.

Perspectief*:*

De overgang van vier rijksmonumentale molens in Vijfheerenlanden van Zuid-Hollands naar Utrechts beleid is aanleiding het Utrechtse molenbeleid te herzien. Dat richt zich nu uitsluitend op molens in eigendom van SDUM. De partnerinstellingen krijgen er met de komst van Vijfheerenlanden taken bij.

2.9 Meer flexibiliteit in de uitvoering van cultuur- en erfgoedbeleid

Met de cultuur- en erfgoednota is ook een andere manier van werken ingezet. Er is provinciebreed een Draaiboek partnerorganisaties opgesteld, waarin is vastgelegd hoe we met elkaar omgaan. De belangrijkste wijziging was dat alle partnerinstellingen een vierjarige subsidie ontvangen, voor het eerst voor de periode 2017-2020. Zoals het er nu naar uit ziet heeft dit goed uitgepakt en wordt de samenwerking door provincie en partnerinstellingen als prettig en vruchtbaar ervaren. De daadwerkelijke evaluatie van en door de partnerinstellingen vindt plaats in 2019, het derde jaar van de subsidiebeschikkingen. Op basis daarvan zullen eventueel wijzigingen worden aangebracht in het Draaiboek.

In de nota is ook een nieuw accent gelegd op het stimuleren en faciliteren van kennis, onderzoek en ontwikkeling. Er is fors ingezet op trainingen en leerprogramma's voor diverse culturele instellingen en vrijwilligersorganisaties. Daarnaast zijn door middel van cross overs kunst en vormgeving met succes ingezet bij gebiedsontwikkeling. Dit vergt veel tijd en capaciteit van medewerkers en een lange adem is noodzakelijk. Datzelfde geldt voor het afsluiten van cultuurpacten met gemeenten. Of en hoe we daar mee doorgaan zal in 2019 worden besloten. Financieel wordt er op basis van de Uitvoeringsverordening subsidie Cultuur en Erfgoed provincie Utrecht 2017 gewerkt met drie uitvoeringsbudgetten: onderzoek en ontwikkeling, publieksbereik erfgoed en omgevingsgericht erfgoedbeleid. Hoewel deze driedeling duidelijkheid verschaft, worden de bijbehorende criteria ook door provinciemedewerkers zelf nogal eens als knellend ervaren. Bovendien zijn de beschikbare budgetten niet van een niveau dat grote gebaren kunnen worden gemaakt op basis van nieuwe kansen die zich voordoen. Voor projecten zoals De Stijl en het Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed maar ook voor kamp Amersfoort waren extra middelen noodzakelijk. Een luide en duidelijke oproep aan de provincie tijdens de evaluatiebijeenkomst met stakeholders in het kader van deze evaluatie was om meer vrije ruimte te creëren om te kunnen inspelen op de actualiteit.

Perspectief*:*

Het Draaiboek partnerorganisaties heeft eenheid gebracht in de wijze waarop provincie en partnerorganisaties met elkaar omgaan. Voor de Uitvoeringsverordening subsidie Cultuur en Erfgoed zijn versoepeling van de criteria van subsidieverstrekking en meer 'vrije' ruimte gewenst om te kunnen inspelen op actuele kansen en ontwikkelingen.

3 Conclusies

Het provinciaal cultuur- en erfgoedbeleid werpt zijn vruchten af. We hebben veel gedaan, het gaat goed en we willen continueren en verstevigen wat in gang is gezet. Er is hernieuwde aandacht en urgentie voor erfgoed en cultuur en deze economisch voorspoedige tijden. Kijkend naar de in de nota geformuleerde opgaven kan het volgende geconcludeerd worden:

Onderzoeken en ontwikkelen:

Er is fors ingezet op trainingen en leerprogramma's voor diverse culturele instellingen en vrijwilligersorganisaties. Daarnaast zijn door middel van cross overs kunst en vormgeving met succes ingezet bij gebiedsontwikkeling. Dit vergt veel tijd en capaciteit van medewerkers en een lange adem is noodzakelijk. Datzelfde geldt voor het afsluiten van cultuurpacten met gemeenten.

Hebben en houden:

Het erfgoed van provinciaal belang is goed vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie en – Verordening. In 2019 gaan we hard aan de slag met een actualisatie daarvan ten behoeve van de nieuwe Omgevingsvisie die in 2020 gereed zal zijn. Volgens de Utrechtse Erfgoed zijn we goed op weg de (rijks)monumenten te behouden, maar de opgave is nog steeds aanzienlijk.

Promoten en profileren:

Op de vraag of cultuur en erfgoed beter zichtbaar en beleefbaar zijn, kan volmondig ja gezegd worden. Daar werken onze partnerorganisaties, onder andere de kasteelmusea en de festivals, hard aan mee. Ook ons uitvoeringsbudget voor publieksbereik is goed ingezet, waarbij met name de programmatisch-thematische aanpak succesvol was. Ook onze inzet voor Park Vliegbasis Soesterberg, de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Stelling van Amsterdam en de Grebbelinie wierp zijn vruchten af.

Kennen en kunnen:

Middels Kunst Centraal en Landschap Erfgoed Utrecht worden meer dan 70% van de basisscholen bereikt. Door het vaststellen van de bibliotheekvisie en de werking ervan doet de maatschappelijke bibliotheek steeds meer haar intrede.

Voor de periode 2019 en daarna schetsten wij de volgende accentverschuivingen en nieuwe perspectieven:

Meer inzet op omgevingskwaliteit:

De afgelopen jaren is mede in het kader van de cultuurnota-opgave 'onderzoeken en ontwikkelen' volop en met succes geëxperimenteerd met de bijdrage van erfgoed en cultuur aan ruimtelijke ontwerp. Het betrof een aanjagende, onderzoekende of ontwerpende rol – het ging niet om daadwerkelijke investeringen in gebiedsontwikkeling. We zien noodzaak én kansen om dat beleid in de nabije toekomst te intensiveren, onder andere door gebruik te maken van de Erfgoeddeal met het Rijk.

Hollandse Waterlinies en Romeinse Limes UNESCO werelderfgoed; structurele taak:

De UNESCO-nominatie van de Hollandse Waterlinies is ingediend en die van de Romeinse Limes ligt op schema. Naar verwachting zal de werelderfgoedstatus van beide sites de bekendheid van onze provincie vergroten en een belangrijke bijdrage leveren aan de kwaliteit van de leefomgeving voor bewoners, bezoekers en bedrijven. De provinciale verantwoordelijkheid gaat daarmee wel een nieuwe fase in en krijgt een structureel karakter

Meer maatschappelijk rendement monumentenzorg:

Het rijksbeleid geeft meer aandacht aan de maatschappelijke functie van monumenten en het voorstel is die focus te volgen. Dat betekent meer aandacht voor herbestemming, inrichting, duurzaamheid en omgeving van het monument. Vanuit het Rijk komt met ingang van 2019 meer budget voor dit doel beschikbaar en als de provincie dit matcht dan vangt dat de verwachte grotere vraag op.

Uitwerken cultuurprofiel stedelijke Regio Utrecht:

Het versterken van de samenwerking tussen de provincie Utrecht en de Utrechtse gemeenten zorgt voor een verhoging van het culturele voorzieningenniveau en meer zichtbaarheid en beleefbaarheid van het cultureel erfgoed. De goede ervaringen met een programmatische aanpak zoals bij 100 jaar de Stijl en het Europees

erfgoed jaar moeten voortgezet worden. In 2022 kan aangehaakt worden bij 1000 jaar waterschappen en 900 jaar stad Utrecht. De verwachting is dat er middelen beschikbaar komen vanuit het Rijk voor de regio. Deze middelen moeten gematcht worden door de provincie.

Uitbreiden cultuur- en erfgoededucatie:

Het is een wens van Provinciale Staten om cultuur- en erfgoededucatie uit te breiden naar het voortgezet onderwijs, net als voor de bezuinigingen van 2012. Om te beginnen zal worden ingezet op het VMBO omdat daarmee zo'n 50% van de middelbare scholieren bereikt worden. Op 9 juli 2018 is een motie aangenomen om hiervoor extra financiële middelen vrij te maken.

Bibliotheeknetwerk verder versterken:

Het is wenselijk via de partnerinstelling BiSC de toegevoegde waarde van maatschappelijke bibliotheken nog beter zichtbaar te maken en het voorzieningenniveau in stand te houden en te versterken. Belangrijk is de samenwerking met lokale partijen te versterken (o.a. universiteit, kunst-cultuurinstellingen, welzijnsinstellingen, vluchtelingenwerk) en ook die met de betreffende gemeenten/gemeenteraden. Het rijk verwacht matching van de provincie om het netwerk in stand te houden.

Versterken organisatie- en bestuurskracht cultuur- en erfgoedsector:

Kleinere gemeenten en cultuur- en erfgoedinstellingen staan de komende periode voor grote uitdagingen. Die vragen om voldoende organisatie- en bestuurskracht. Om dat te ondersteunen, zou voor gemeenten de bestaande subsidiemogelijkheid voor cultuurhistorische waardenkaarten kunnen worden toegespitst op erfgoed in nieuwe omgevingsplannen. Voor de kasteelmusea zou de Stichting Samenwerkende Kasteelmusea een veel belangrijkere rol kunnen gaan spelen, en wellicht zelfs een uitgebreidere doelgroep kunnen bedienen. Dankzij het Businessmodel Canvas-traject hebben veel organisaties zich ontwikkeld en staan ze steviger midden in de samenleving. Er is nog voldoende vraag om de inzet van dit instrumentarium te continueren.

Nieuwe uitdaging: gemeente Vijfheerenlanden:

De overgang van vier rijks monumentale molens in Vijfheerenlanden van Zuid-Hollands naar Utrechts beleid is aanleiding het Utrechtse molenbeleid te herzien. Dat richt zich nu uitsluitend op molens in eigendom van SDUM. De partnerinstellingen krijgen er met de komst van Vijfheerenlanden taken bij.

Meer flexibiliteit in de uitvoering van cultuur- en erfgoedbeleid:

Het Draaiboek partnerorganisaties heeft eenheid gebracht in de wijze waarop provincie en partnerorganisaties met elkaar omgaan. Voor de Uitvoeringsverordening subsidie Cultuur en Erfgoed zijn versoepeling van de criteria van subsidieverstrekking en meer 'vrije' ruimte gewenst om te kunnen inspelen op actuele kansen en ontwikkelingen.

Cinema Buiten
IJzersterke films op historische locaties

Utrechts Memory

BIJLAGE I: MEERJARIG FINANCIEEL OVERZICHT CULTUUR EN ERFGOED

Deze tussenevaluatie bevat geen financiële verantwoording; daarvoor wordt verwezen naar de provinciale jaarrekeningen (programma 6 Cultuur en erfgoed exclusief NHW/SvA). De prognose is dat het gehele voor 2016-2019 in het kader van de cultuur- en erfgoednota beschikbare budget (zie overzicht bijgaand) conform de doelstellingen zal worden uitgegeven. De enige substantiële tussentijdse wijziging van de oorspronkelijke begroting betreft de restauratie van de Domtoren, waarvoor € 8 miljoen beschikbaar kwam (€ 4 miljoen via Provinciefonds, € 4 miljoen via provinciale Kadernota 2018). Bij de budgetten ruimtelijk erfgoedbeleid, onderzoek en ontwikkeling en publieksbereik cultureel erfgoed zagen we in de jaren 2016-2018 een geringe afwijking van de begrote jaarschijven, maar dat betrof niet meer dan 3% van de totale begroting. De oorzaak ligt in het feit dat hier subsidieregelingen achter liggen, die maken dat we voor de daadwerkelijke besteding ook afhankelijk zijn van de planning van aanvragers. Ten slotte zijn in de loop van de uitvoeringsperiode ten opzichte van de oorspronkelijke begroting enige kleinere posten logischer gerangschikt onder de opgaven.

Waar sprake is van financiële consequenties vanwege nieuwe ontwikkelingen, komen deze aan de orde in het overdrachtsdocument voor de volgende bestuursperiode of in de Voorjaarsnota 2019. Wel wordt in deze bijlage in het kader van de ‘ex ante’ evaluatie door middel van een meerjarenbegroting een doorkijk gegeven naar de financiële ruimte in 2020 en verder, om inzichtelijk te maken dat een aantal structurele taken incidenteel is gefinancierd en afspraken met het Rijk en andere partners om aanvullende middelen vragen.

De regering investeert weer meer in cultuur en erfgoed – onder andere in cultuureducatie en monumentenzorg – en roept andere overheden op hetzelfde te doen. Dat is afgesproken in het regeerakkoord en uitgewerkt in de beleidsbrieven *Cultuur in een open samenleving* (maart 2018) en *Erfgoed telt* (juni 2018). Voor erfgoed is op basis van het regeerakkoord € 325 miljoen extra beschikbaar en voor cultuur € 155 miljoen. De provincie Utrecht profiteert van deze nieuwe budgetten en praat in IPO-verband ook mee over de besteding daarvan, bijvoorbeeld aan de aanpak van restauratieachterstanden van grote monumenten en aan bibliotheekbeleid.

Soms vraagt het Rijk om matching: dat geldt bijvoorbeeld op basis van bestaande bestuurlijke afspraken voor het extra budget van € 700.000 dat de provincie met ingang van 2019 jaarlijks ontvangt in het Provinciefonds voor de restauratie van rijksmonumenten (Fonds Erfgoedparels). Ook wil het Rijk een Erfgoeddeal sluiten met andere overheden en maatschappelijke organisaties, gericht op het inbrengen van cultuurhistorische waarden in de grote ruimtelijke transities waar Nederland voor staat. Daarvoor is landelijk € 20 miljoen beschikbaar en de andere overheden worden geacht dit te matchen voor projecten op hun grondgebied. In het kader van de cultuurprofielen van de stedelijke regio’s ten slotte krijgen andere overheden meer zeggenschap over de besteding van rijksgeld voor cultuur, maar worden ze wel geacht een duit in het zakje te doen – op dit moment nog in de bescheiden vorm van een bijdrage aan de ‘proeftuinen’.

De provinciale cultuur- en erfgoedbudgetten liggen grotendeels vast in langjarige bijdragen aan partnerinstellingen en in uitvoering van wettelijke taken (archeologie, bibliotheekbeleid) en bestuurlijke afspraken (monumentenzorg, cultuureducatie). De structurele ‘vrije’ ruimte is klein; we zijn nog steeds aan het ‘terugploegen’ van de grote bezuinigingen op cultuur en erfgoed in 2012. Er komen echter in het kader van verdergaande bestuurlijke samenwerking (ook interprovinciaal: Limessamenwerking en Hollandse Waterlinies) en door de economische en demografische groei substantiële uitdagingen bij, onder andere de gewenste bijdrage aan integraal omgevingsbeleid.

De aflopende coalitieperiode was voor een deel van deze taken incidenteel budget beschikbaar, maar dat levert dus per 2020 een nieuwe vraag op. De onderstaande meerjarenbegroting maakt dat inzichtelijk.

Opgaven	2016	2017	2018	2019	2020	2021	tekort per jaar	opmerkingen
'Onderzoek en Ontwikkeling'	**375**	**350**	**175**	**150**	**-**	**-**		
Beleidscyclus	**20**	**55**	**50**	**50**	**-**	**-**		
Publieksonderzoek	20	55	50	-	-	-		
Partnerinstellingen	-	-	-	50	-	-		
Instellingen verstevigen en verzakelijken	**125**	**95**	**75**	**15**	**-**	**-**		
programma's cultuur- en erfgoedorganisaties	25	25	45	15	-	-		
Ondersteuning doorontwikkeling Cultuur- en erfgoedorganisaties	100	70	30	-	-	-		
Samenwerking andere overheden	**150**	**150**	**10**	**40**	**-**	**-**		
De Stijl	150	150	-	-	-	-		
Stedelijke culturele regio Utrecht	-	-	10	40	-	-	200 structureel	Samenwerking cultuurprofiel Stedelijke Regio Utrecht
Cultuurpacten	-	-	-	-	-	-		Benodigde middelen worden toegekend vanuit: andere budgetten ‘onderzoek en ontwikkeling’, ruimtelijk erfgoedbeleid en publieksbereik cultureel erfgoed
Ontwikkeling instrumentarium	**80**	**50**	**40**	**45**	**-**	**-**		
Cross overs	50	35	-	30	-	-		
Ruimtelijk ontwerp in Gebiedsontwikkeling	30	15	40	15	-	-	150 incidenteel	Erfgoeddeal en bijdrage cultuur aan gebiedsontwikkeling

Opgaven	2016	2017	2018	2019	2020	2021	tekort per jaar	opmerkingen
'Hebben en houden'	**6.315**	**5.538**	**9.315**	**7.315**	**7.315**	**5.315**		
Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones verankeren in ruimtelijk beleid	**300**	**300**	**300**	**300**	**300**	**300**		
Monumenten instandhouden en beheren	**4.020**	**3.840**	**7.853**	**5.853**	**5.853**	**3.853**		
Fonds Erfgoedparels/ Utrechtse Erfgoedmonitor	3.006	3.006	3.006	3.706	3.706	3.706	700 structureel	Matching verhoging rijksbijdrage per 2019 conform bestuurlijke afspraken
Restauratie Domtoren	-	-	4.000	2.000	2.000	-		
Monumentenwacht Utrecht	817	635	645	645	645	645		
Restauratie Opleidingsproject	21	21	21	21	21	21		
Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht	176	178	181	181	181	181		
Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones instandhouden en beheren	**591**	**650**	**401**	**401**	**401**	**401**		
LEU (gebiedsprogramma's en vrijwilligersinzet)	200	230	231	231	231	231		
LEU (netwerkondersteuning en deskundigheidsbevordering)	170	170	170	170	170	170		
Park Vliegbasis Soesterberg, restauratie	221	250	-	-	-	-		
Archeologische vondsten en provinciaal archief beheren	**792**	**130**	**130**	**130**	**130**	**130**		
Provinciaal Archeologisch Depot	130	130	130	130	130	130		
Het Utrechts Archief	662	-	-	-	-	-		Overgedragen aan BDO/BIN per 2017
Erfgoediconen beheren	**612**	**618**	**631**	**631**	**631**	**631**		
Het Utrechts Landschap	118	119	121	121	121	121		
Kasteel Amerongen	102	103	105	105	105	105		
Slot Zuylen	112	114	118	118	118	118		
Stichting De Utrechtse Molens	280	282	286	286	286	286		

Opgaven	2016	2017	2018	2019	2020	2021	tekort per jaar	opmerkingen
'Promoten en profileren'	**2.253**	**2.335**	**2.846**	**2.428**	**2.143**	**2.143**		
Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones etaleren en exploiteren	**675**	**732**	**718**	**725**	**500**	**500**		
Landelijke NHW-samenwerking	500	500	500	500	500	500		
Museum Oud Amelisweerd	50	50	50	-	-	-		
Landelijke Limes-samenwerking	125	125	125	125	-	-	200 structureel	Limessamenwerking (inclusief UNESCO nominatie)
Park Vliegbasis Soesterberg, beleving	-	57	43	100	-	-		
Programma NHW/SvA	-	-	-	-	-	-	PM	Financiering loopt niet via cultuur- en erfgoednota. Voor de komende beleidsperiode wordt incidenteel in totaal € 13 miljoen gevraagd.
Erfgoedverhalen ontsluiten en vertellen	**793**	**818**	**1.343**	**918**	**858**	**858**		
Publieksbereik Cultureel Erfgoed/ Utrecht Verhaalt	293	318	343	418	358	358		
Vernieuwing Kamp Amersfoort	-	-	500	-	-	-		
Stichting Samenwerkende Kasteelmusea	100	100	100	100	100	100		
LEU (publieksbereik/Utrecht Altijd)	400	400	400	400	400	400		
Festivals faciliteren	**785**	**785**	**785**	**785**	**785**	**785**	400 structureel	Inzet budget voor meer festivals

Opgaven	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Tekort per jaar	opmerkingen
'Kennen en kunnen'	**3.902**	**3.925**	**3.976**	**3.988**	**3.960**	**3.960**		
Cultuur- en erfgoededucatie aanreiken	**1.723**	**1.750**	**1.769**	**1.781**	**1.753**	**1.753**	200 structureel	Uitbreiding Voortgezet Onderwijs. Als gevolg van ontwikkelingen op het gebied van cultuur- en erfgoededucatie in het VO kunnen knelpunten ontstaan in de loop van 2019. Zo nodig kunnen deze via de Voorjaarsnota 2019 worden opgelost. Voor de langere termijn is een structurele oplossing nodig.
Cultuureducatie met Kwaliteit	73	73	73	73	73	73		
Kunst Centraal	1.350	1.373	1.396	1.396	1.403	1.403		
LEU (educatie)	265	269	265	277	277	277		
Jeugdcultuurfonds	35	35	35	35	-	-		
Taal- en digitale vaardigheid bevorderen	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**		
Bibliothekennetwerk versterken	**1.992**	**2.015**	**2.047**	**2.047**	**2.047**	**2.047**	80 incidenteel	Matching rijksbijdrage
Bibliotheken heruitvinden en herpositioneren	**187**	**160**	**160**	**160**	**160**	**160**		
Totaal	**12.845**	**12.148**	**16.312**	**13.881**	**13.417**	**11.417**	1.700 structureel 230 incidenteel	

BIJLAGE II: STAND VAN ZAKEN UITVOERING TOT EN MET 2018

De opgave 'Onderzoeken en Ontwikkelen' was in de cultuur- en erfgoednota nog niet voorzien van afzonderlijke meetpunten; deze zijn aan de hand van de gekozen projecten toegevoegd. Tevens zijn de paragrafen over 'Instellingen verstevigen en verzakelijken' en (deels) 'cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones etaleren en exploiteren' verplaatst naar dit hoofdstuk.

B1 Voortgang opgave 'Onderzoeken en Ontwikkelen: bewegen om vooruit te komen'

B1.1 Monitoring van ontwikkelingen, beleid en uitvoering cultuur en erfgoed

Effect
We willen sterke culturele en erfgoedorganisaties en een aantrekkelijke leefomgeving. Dat doen we door het stimuleren en faciliteren van kennis, onderzoek en ontwikkeling van de sector, om efficiënter en effectiever om te gaan te schaarse middelen en expertise, maar ook door te experimenteren en vernieuwen bij de inzet van kunst en vormgeving in gebiedsontwikkelingen.

Doelstellingen
1. De provincie en het veld hebben inzicht in de bekendheid en waardering voor culturele voorzieningen en de culturele profielen van streken en gemeenten.
2. De partnerinstellingen dragen op een goede manier bij aan de maatschappelijke effecten van de provincie. Zij geven uitvoering aan de provinciale beleidsdoelen met meetbare resultaten.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Publieksonderzoek**
Toelichting	Met deze nota hebben we de intentie om een onderzoekende en ontwikkelende attitude te kweken en vandaaruit kansen te creëren en te verzilveren. We willen ervoor zorgen dat zowel afzonderlijke organisaties als de sector in z'n geheel bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, geworteld zijn in de samenleving en voldoende maatschappelijk draagvlak hebben. Nog meer dan we tot nu toe gedaan hebben, willen we ondernemerschap integreren in de manier van werken van organisaties, maar ook in onze eigen werkwijze. Daartoe zetten we bijvoorbeeld ons eigen netwerk en onze eigen expertise in en nemen we het initiatief voor een breed publieksonderzoek. Het inzicht uit de onderzoeken verschaft relevante en bruikbare informatie voor beleidsanalyse, evaluatie huidige cultuurnota en input nieuwe cultuurnota.
Meetpunten	• Uit onderzoek blijkt dat onze projectsubsidies positief bijdragen aan de profilering en publieksbereik • We hebben inzicht in de profilering van streken en regio's • We hebben in de bekendheid en waardering van culturele voorzieningen en erfgoedlocaties
Voortgang 2018 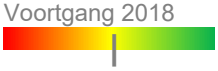	Wij hebben in 2018 een onderzoek afgerond naar de beste methodiek voor de diverse onderzoeken. Hier komen vier lijnen uit voort: *Adviseur publiek en impact* Wij zoeken een inhoudelijk adviseur die veel ervaring en expertise heeft op het gebied van publiekswaardering en -beleving en impactmeting (wat breng je teweeg met een project/living lab). Wij hebben zelf te beperkte kennis op deze onderwerpen. Om tot een goede uitvraag en een kundig bureau te komen, is het relevant om deze kennis aan te trekken. De adviseur kan ook inhoudelijke expertise inbrengen bij de living labs. Daarnaast kan deze adviseur een bijdrage leveren aan de verspreiding van de opgedane kennis in de labs. *Praktijkgericht onderzoek via living labs*

	Wij zetten in op praktijkgericht onderzoek via living labs. Wij geven een bureau de opdracht om als coach/onderzoeker deze labs te begeleiden. Wij willen in 2019 starten met 3-4 pilots. Het gaat om projecten die voor ons relevant zijn qua partners en/of beleidsontwikkelingen. De aanpak en het soort onderzoek (met name kwalitatief of vooral kwantitatief) kan per pilot verschillen. Na deze pilots evalueren we de werkwijze: hoe werkt het? Wat levert het op? Wat kunnen andere partijen hier van leren? Op basis van deze evaluatie besluiten we of we doorgaan met de aanpak via living labs. In het projectplan wordt dit onderdeel uitgebreid toegelicht. *Deskresearch: benutten gegevens landelijke kwantitatieve onderzoeken* We willen een klein kwantitatief onderzoek laten uitvoeren, waarbij bestaande gegevens worden gebruikt. We willen hiervoor gebruik maken van onderzoek van SCP/De Boekmanstichting (Regionale Cultuurindex), CBS gegevens en het werk van diverse partijen in Utrecht en Brabant. Daarnaast gaan we kijken of we in de Staat van Utrecht meer relevante indicatoren kunnen opnemen over ons beleid en zoeken we waar mogelijk een koppeling met onderzoek vanuit Utrecht Marketing en Citymarketing Amersfoort. Het kwantitatieve onderzoek zal concrete 'facts and figures' opleveren voor de gemeenten. De insteek is om dit onderzoek over een paar jaar te herhalen. We zijn in gesprek met Telos om dit onderzoek voor ons uit te voeren. Zij hebben bovengenoemden datasets. Daarnaast werken zij intensief samen met De Boekmanstichting en Het Pon en hebben gezamenlijk het onderzoek De Waarde van Cultuur uitgevoerd voor Noord-Brabant. *Onderzoek naar regionale culturele profilering* We gaan met de gemeenten in gesprek over dit onderzoek. De verkenning naar het culturele profiel van de Stedelijke Regio Utrecht, de cultuurpacten en het kwantitatieve onderzoek zoals hierboven beschreven vormen goede input. We bekijken samen met de gemeenten hoe hun eigen en ook hun regionale culturele profiel eruit ziet en nog verder gestalte kan krijgen. De inzet op regionale profilering sluit aan bij de ontwikkelingen rond het cultureel profiel stedelijke regio Utrecht, waarbij ook de gemeenten buiten Utrecht en Amersfoort zijn betrokken. Dit onderzoek wordt in 2019 uitgevoerd.

Beleidsinstrument	**Partnerinstellingen**
Toelichting	Partnerinstellingen zijn instellingen die deels het provinciaal beleid uitvoeren. Met hen hebben wij een landjarige subsidierelatie, omdat zij kennis en continuïteit garanderen. Het gaat om de volgende organisaties: Landschap Erfgoed Utrecht, Bibliotheek Service Centrum, Kunst Centraal, Monumentenwacht Utrecht, het Utrechts Landschap, steunpunt Archeologie en monumenten Utrecht, Festivals, Kasteel Amerongen, Slot Zuylen, Stichting De Utrechtse Molens, Restauratie Opleidingsproject.
Meetpunten	• Het 'Draaiboek partnerinstellingen' is in werking getreden. • Er zijn meerjarenplannen opgesteld door de partnerinstellingen. • Er worden via de beschikkingen afspraken gemaakt over hun bijdrage aan de realisatie van de provinciale beleidsdoelen, via prestatieafspraken en concrete indicatoren • IN 2019 zal de samenwerking met partnerinstellingen worden geëvalueerd.
Voortgang 2018	In deze periode hebben we een nieuwe werkwijze geïntroduceerd met het 'Draaiboek partnerinstellingen' dat bij de cultuur- en erfgoednota is vastgesteld. Daarbij wordt provincie breed ingezet op een uniforme werkwijze. De partnerinstellingen maken vierjarige beleidsplanen en bij akkoord op de plannen geven wij vierjarige beschikkingen af. De vierjarige beschikkingen worden door de instellingen als prettig ervaren. Ook vanuit ons beleid zien we de meerwaarde van de vierjarige cyclus en de uniforme afspraken over het bestuurlijk overleg en de evaluaties van de organisaties.

Beleidsinstrument	**Beheersubsidies erfgoediconen**
Toelichting	Publieksgerichte partnerinstellingen van de provincie; hier toegespitst op hun deelname aan onderzoek profilering en publieksbereik.
Meetpunten	• Alle publieksgerichte partnerinstellingen nemen deel aan het onderzoek profilering en publieksbereik.
Voortgang 2018	Hierover zijn afspraken gemaakt in de meerjarige subsidiebeschikkingen. Evaluatie in 2019.

B1.2 Cultuur- en erfgoedinstellingen verzakelijken en verstevigen

Effect

De provincie Utrecht heeft vitale en innovatieve cultuur- en erfgoedorganisaties, met een groot maatschappelijk draagvlak.

Doelstellingen

1. Onze partnerorganisaties en andere subsidieontvangers hebben zowel binnen als buiten de eigen sector een sterk netwerk en werken daarbinnen intensief en constructief samen.
2. De cultuur- en erfgoedorganisaties in de provincie Utrecht hebben een unieke waarde-propositie en een gezonde bedrijfsvoering.
3. De provincie en het veld hebben inzicht in de bekendheid van en de waardering voor de culturele voorzieningen en de culturele profielen van streken en gemeenten.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Programma Advies op Maat**
Toelichting	Advies op Maat is een samenwerkingsproject met het Prins Bernhard Cultuurfonds dat vrijwilligersorganisaties van advies voorziet op gebied van de governance, behoud van leden, maar ook andere verdienmodellen en doelgroepenbeleid.
Meetpunten	• Er zijn 5 begeleidingstrajecten voor Vrijwilligersorganisaties gestart in 2017
Voortgang 2018	In 2016 werd Advies op Maat voor de vierde maal uitgevoerd. Er namen in totaal 20 instellingen deel. In 2017 is de uitvraag geweest voor kandidaten voor het vijfde “Advies op Maat’ traject. In 2018 zijn 13 organisaties geselecteerd en zijn de cheques (gouden vraagtekens) op 23 maart 2018 feestelijk uitgereikt. Op 23 november 2018 heeft de uitreiking van het Gouden uitroepteken als afsluiting van het advies op maat traject 2018 plaatsgevonden.

Beleidsinstrument	**Programma Business Model Canvas**
Toelichting	Organisaties gaan aan de slag met hun eigen business model, waarbij ze kijken of ze de goede dingen doen en of ze die goed doen. Dat
Meetpunten	• 10 culturele en/of erfgoed instellingen hebben de training ‘Business Model Canvas’ gevolgd in 2019.
Voortgang 2018	In 2017 hebben 8 organisaties meegedaan aan het Business model canvas traject. Dit traject is uitgevoerd door Strategiemakers (ze gaan dit doen in 2017, 2018, 2019)

	De volgende organisaties hebben in 2017 meegedaan: Stedelijk museum Vianen, Theater Cabrio Soest, Filmtheater 't Hoogt, Cultuur platform Woerden, Stadsschouwburg Utrecht, Het Vechtstreek museum, Bibliotheek Utrecht, de Peppel uit Zeist. De volgende organisaties starten in sept 2018 met het Business model canvas traject; Monumentenwacht Utrecht, Archeologische werkgroep "Leen de Keijzer", Bevrijdingsfestival Utrecht, Architectuurcentrum Aorta, Kunstplatform Veenendaal, BAK uit Utrecht, Kopa. In 2018 zijn 7 organisaties geselecteerd om mee te doen aan de Business Model Canvas traject. Dit traject wordt uitgevoerd door Strategiemakers (ze hebben het traject in 2017 ook begeleid en gaan ditzelfde doen in 2019) De volgende organisaties doen mee in 2018: Monumentenwacht Utrecht, Archeologische werkgroep "Leen de Keijzer", Bevrijdingsfestival Utrecht, Architectuurcentrum Aorta, Kunstplatform Veenendaal, BAK uit Utrecht, stichting Kopa. Deelnemers van de 2017 editie leveren hun bijdrage als mentor aan deze editie. (o.a. Het Vechtreekmuseum, Stedelijk Museum Vianen, SSBU en Cultuur platform Woerden) Het eind eventvind plaats op 30 november 2018, hier zijn ook alle oud deelnemers voor uit genodigd.

Beleidsinstrument	**Leiderschap in Cultuur (LinC)**
Toelichting	Met het leerprogramma 'LinC voor Utrecht' krijgen talenten binnen de Utrechtse cultuursector de kans om zichzelf te professionaliseren, kennis te delen en te maken en de sector binnen Utrecht een stap verder te helpen en sterker te positioneren. Doordat het programma gericht is op Utrechtse deelnemers ontstaan korte en directe lijnen en hopelijk een sterk netwerk dat elkaar nu en in de toekomst weet te vinden. Het is mogelijk gemaakt door de samenwerking van de provincie met de gemeenten Utrecht, Amersfoort, het KF Heinfonds.
Meetpunten	• Minimaal 20 deelnemers doen mee
Voortgang 2018	*Labs en masterclasses* In 8 labs van 2 dagen bieden we kennis aan over actuele thema's en vraagstukken die van invloed zijn op het culturele veld. Onderwerpen zijn o.a. leiderschap, samenwerkingsverbanden en partnerschappen, lobby en PR, nieuwe businessmodellen, teamontwikkeling en organisatieontwerp en –verandering *Persoonlijke ontwikkeling* Het programma is gestart met een persoonlijke intake en met het opstellen van een persoonlijk profiel. Dit om op individueel niveau te bepalen waar de leervragen en ontwikkeldoelen van de deelnemer liggen en om met deze focus aan het programma te starten. In dit onderdeel werken deelnemers onder professionele begeleiding aan hun persoonlijke effectiviteit en leervragen. *Interventure* In dit onderdeel gaan de deelnemers in teams werken aan een zogenaamde 'interventure'. Dit houdt in dat groepen daadwerkelijk aan de slag gaan om een antwoord, oplossing of idee te vinden m.b.t. een actueel Utrechts vraagstuk uit het culturele veld. Deelnemers proberen te komen tot een interventie die iets in de bestaande praktijk kan veranderen. Op deze wijze leren deelnemers hun (opgedane) kennis en ervaringen direct te vertalen naar de praktijk door actief met elkaar te werken aan een bestaande casus.

Beleidsinstrument	**Ondersteuning doorontwikkeling Cultuur- en erfgoedorganisaties**
Toelichting	Door middel van subsidies hebben we organisaties ondersteund door onderzoek of inzet op verzakelijking. Het kader hiervoor is de Uitvoeringsverordening subsidie Cultuur en Erfgoed provincie Utrecht

Meetpunten	• Verlenen van subsidies voor onderzoek • Verlenen van subsidie voor ontwikkeling van organisaties
Voortgang 2018	Een zestal culturele instellingen hebben een subsidie ontvangen i.h.k.v. onderzoek en ontwikkeling. Voor al deze instellingen geldt dat zij in staat worden gesteld om een actueel inhoudelijk of zakelijk vraagstuk projectmatig aan te pakken. Hiermee wordt de mogelijkheid geboden om het resultaat van dit project in hun langetermijnvisie in te bedden. Het effect is dat de instelling zich verder kan ontwikkelen, in kan spelen op (inter)nationale trends en voor de volgende beleidsperiode (2021-2024) op een kwalitatief hoger niveau kan opereren. De kwaliteit van de Utrechtse culturele sector als geheel krijgt hiermee een impuls. Het festival Le Guess Who? heeft onderzoek gedaan op welke wijze zij hun fondsenwerving kunnen verbeteren, het Nederlands Film Festival heeft haar interactieve programma verder tot ontwikkeling kunnen brengen. Het festival Amersfoort Jazz heeft internationaal onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor een talentontwikkelingstraject dat een opmaat is voor een aanvraag voor een EU subsidie. Het Holland Animatie Film Festival heeft mede door een provinciale bijdrage een doorstart kunnen maken.

Beleidsinstrument	**Subsidieverordening Cultuur en Erfgoed (onderzoek en ontwikkeling)**
Toelichting	De subsidieverordening biedt een basis om onderzoek en ontwikkeling door erfgoediconen te ondersteunen, ter onderbouwing van innovaties en beleidskeuzes
Meetpunten	• Alle erfgoediconen hebben in 2019 verbeteringen doorgevoerd in hun exploitatiemodel.
Voortgang 2018	In alle meerjarige beschikkingen met beheerders van erfgoediconen is ingezet op versterking en verzakelijking van de instelling. Of alle erfgoediconen verbeteringen hebben doorgevoerd zal blijken uit de evaluatie partnerinstellingen in 2019.

B1.3 Verstevigen samenwerking andere overheden

Effect
De samenwerking tussen gemeenten en provincie op het gebied van cultuur en erfgoed moet de inhoudelijke beleidsdoelen van beiden versterken.

Doelstellingen
1. We zoeken de cross overs tussen verschillende beleidsterreinen.
2. We werken aan de profilering van gemeenten en regio's door middel van cultuur en erfgoed, waarbij we een thematische aanpak hanteren.
3. Samen met gemeenten verdiepen en vergroten we onze kennis door het organiseren van bijeenkomsten over onderwerpen als bijvoorbeeld de maatschappelijke bibliotheek, cultuurhuizen en duurzaamheid binnen de monumentenzorg.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**De Stijl**
Toelichting	Met het themajaar 'Van Mondriaan to Dutch Design' werd gevierd dat deze kunststroming 100 jaar geleden was gestart. Een stroming die wereldwijd van betekenis is geweest over het denken en toepassen van kunst. Kunst verweven in het dagelijks leven door meubels, huizen en specifieke kleuren en vormen.
Meetpunten	• Vergroten van het bezoekersaantal in de regio. Beoogd aantal is 150.000 bezoekers.

	• Realiseren van een markering tussen Utrecht en Amersfoort. • Realiseren van een educatief project voor leerlingen in het primair onderwijs en (V)MBO
Voortgang 2018	Door krachtenbundeling van de gemeenten Amersfoort, Utrecht, de provincie Utrecht. Culturele partners (Amersfoort in C, het centraal Museum) en de marktorganisaties (Utrecht marketing, Amersfoort Citymarketing) wordt het themajaar 2017 een succes. Met de realisatie van de landmark 'Mondriaan meets Rietveld' worden er tien beelden geplaatst tussen Utrecht en Amersfoort. Ze markeren de fietsroute tussen de tweesteden. Boris Tellegen ontwierp de beelden van 6,5m hoog. Daarnaast heeft het Centraal Museum een educatief project georganiseerd voor leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs. Leerlingen namen een kijkje in het museum, gingen in de klassen aan de slag met opdrachten zoals het namaken van klassieke kunstwerken, maar dan zoals de vormen van De Stijl, of de (V)MBO-ers maakten zelf een ontwerp vanuit de ontwerpdisciplines van De Stijl. 4500 leerlingen hebben hieraan deelgenomen in Utrecht en Amersfoort.

Beleidsinstrument	**Stedelijke culturele regio Utrecht**
Toelichting	Het Rijk heeft het initiatief genomen om met de mede overheden tot afspraken te komen voor een stedelijk regioprofiel. Zij hebben 12 regio's hiervoor benoemd, die met OCW regioprofielen in kunnen dienen bij de Raad voor Cultuur.
Meetpunten	• Gemeenten Utrecht en Amersfoort en de provincie hebben een voorstel opgesteld voor een Cultureel Profiel van de stedelijke regio Utrecht in 2019.
Voortgang 2018	In 2018 hebben de gemeenten Utrecht, Amersfoort en de provincie Utrecht de handen ineen geslagen om te komen tot een stedelijk regioprofiel. Adviesbureau DSP heeft hiervoor een verkenning gedaan en op basis daarvan hebben de drie overheden een profiel ontwikkeld met gezamenlijke doelen. Het profiel is tot stand gekomen door overleg met het veld en de regiogemeenten met als doel om bij het Rijk subsidie aan te vragen voor 1 pilots in 2019. Vanaf 2020 moeten onze beleidskeuzes toegespitst zijn op de kracht en het profiel van de regio. Het Rijk wil vanaf 2021 ook bijdragen aan de regionale programma's op gebied van cultuur. Onze regio wordt gekenmerkt door: • Krachtige en snelgroeiende regio met breed, veelzijdig, gerenommeerd en spraakmakend cultuurlandschap • Buitengewone dichtheid cultuurhistorisch erfgoed Regiothema's zijn gebied van groei, inclusiviteit, talentontwikkeling, educatie, benutten van erfgoed, ruimte voor makers en verdere versterking van de samenwerking. 1 november 2018 is het Utrechtse profiel 'Eeuwig Jong' ingediend bij het Rijk.

Beleidsinstrument	**Cultuurpacten**
Toelichting	Cultuurpacten zijn een instrument om de beleidsagenda's op gebied van cultuur en erfgoed van gemeenten en provincie op elkaar af te stemmen. Hierin worden afspraken gemaakt over de samenwerking.
Meetpunten	• De provincie heeft 20 cultuurpacten met gemeenten gesloten in 2019.
Voortgang 2018	Er zijn tot nu toe 14 cultuurpacten met gemeenten gesloten. Deze pacten gaan over de gemeentelijke en provinciale agenda op gebied van erfgoed en cultuur. Dat kan gaan over profilering van gemeenten, zoals bij De Stijl of zoals in Oudewater over Arminius, maar ook over beleid en ambities voor de lange termijn, zoals de profilering van de stedelijke culturele regio Utrecht. Ambitie is om in totaal 20 pacten te hebben, dat betekent dat we in 2019 streven naar 6 pacten.

B1.4 Ontwikkelen instrumentarium

Effect

De cultuurhistorische waarden van landschap en archeologie komen goed tot hun recht in gebiedsontwikkeling en maken Utrecht aantrekkelijker voor bewoners, bezoekers en bedrijven.

Doelstellingen

1. Kunst, vormgeving en culturele programmering worden ingezet om de historische verhalen over het landschap over te brengen op de bezoeker
2. De basisvoorzieningen voor de toegankelijkheid en beleefbaarheid van Park Vliegbasis Soesterberg zijn gerealiseerd
3. Cross overs tussen kunst en vormgeving, tussen kunst en erfgoed, maar ook creatieve verbeeldingskracht in gebiedsontwikkeling zorgen voor creatieve oplossingen voor maatschappelijke opgaven.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Kunst en vormgeving in maatschappelijke opgaven**
Toelichting	Door middel van kunst en vormgeving proberen we kwaliteit toe te voegen aan maatschappelijke opgaven in onze leefomgeving.
Meetpunten	• Kunst en vormgeving hebben bijgedragen aan minimaal drie maatschappelijke opgaven in 2019; transitielab, Chateau d'eau en Tunnel Fort Vechten.
Voortgang 2018 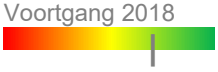	In het kader van het thema water zijn drie pilotprojecten uitgevoerd met HDSR, Vitens en de gemeente Utrecht. Deze projecten hebben tot doel om de bewustwording rondom dit thema te vergroten. Het resultaat is dat drie kunstenaars/ontwerpers een schetsontwerp hebben gerealiseerd. Dit vormt input voor de voorgenomen ontwerpfase. In het kader van het stimuleren van bewonersinitiatieven op het gebied van duurzaamheid heeft de culturele en ecologische broedplaats Metaalkathedraal een achttal initiatieven begeleid om op te schalen. Tevens is een werkwijze op dit vlak ontworpen.

Beleidsinstrument	**Ruimtelijk ontwerp in Gebiedsontwikkeling**
Toelichting	Door middel van kunst en vormgeving proberen we kwaliteit toe te voegen aan maatschappelijke opgaven in onze leefomgeving.
Meetpunten	• De provincie heeft de meerwaarde van kunst en vormgeving in integrale processen zichtbaar gemaakt (2019). • Cultureel plan Park Vliegbasis Soesterberg is gereed (2019).
Voortgang 2018 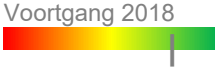	We hebben in 2017 een start gemaakt met inzet van kunst en vormgeving in gebiedsontwikkeling en bij mobiliteitsopgaven met crossovers met andere beleidsterreinen. Bij gebiedsontwikkeling en mobiliteitsopgaven hebben we gekeken waar cultuur een toegevoegde waarde heeft in het versterken van de cultuurhistorische identiteit en de ontwikkeling van een gebied. We blijven inzetten op de prioritaire gebieden Amelisweerd-Rhijnauwen-Vechten en Park Vliegbasis Soesterberg, om daar een bijdrage te leveren aan de integrale gebiedsontwikkeling. Ook haken we aan bij overige ontwikkelingen zoals Ringpark, Nationaal Park Heuvelrug en Eiland van Schalkwijk. Met Mobiliteit met Allure richten we ons op de drie iconische wegen in de provincie: de Route Napoleon (N402), de Wegh der Weegen (N237) en de Via Regia (N225).

B2 Voortgang opgave ‘Hebben en houden: samen zorgen voor erfgoed’

B2.1 Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones verankeren in ruimtelijk beleid

Effect

De cultuurhistorisch waardevolle, bovenlokale landschappelijke en archeologische structuren zijn bekend, veiliggesteld en dragen bij aan ruimtelijke kwaliteit.

Doelstellingen

1. Het provinciale beleid ten aanzien van natuur, landschap, recreatie, landbouw en infrastructuur houdt rekening met de cultuurhistorische waarde van landschappelijke en archeologische elementen en structuren en versterkt deze waar mogelijk.
2. Het ruimtelijk beleid van gemeenten houdt rekening met de cultuurhistorische waarde van landschappelijke en archeologische elementen en structuren en versterkt deze waar mogelijk.
3. De provinciale en gemeentelijke Limes- en Waterliniepartners hebben in 2018 een gezamenlijk kader voor de bescherming van de Limes, de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Cultuurhistorische Atlas**
Toelichting	De provinciale dataverzameling op het gebied van ruimte en cultuurhistorie; handreiking en inhoudelijk referentiekader voor ruimtelijk beleid van provincie, gemeenten en waterschappen; inspiratiebron voor particuliere eigenaren en ontwikkelaars.
Meetpunten	• CHAT is actueel en aangevuld met informatie over historische infrastructuur.
Voortgang 2018 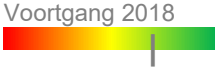	De CHAT is verbeterd wat betreft de selectiemogelijkheden op thema’s en er zijn bij wijze van pilotproject enige apps ontwikkeld voor de professionele gebruikers en het algemene publiek. Er is veel data toegevoegd over militair erfgoed (NHW en vliegbasis Soesterberg). De informatie over historische infrastructuur is afgerond en wordt in de CHAT opgenomen. Het erfgoed uit de Koude Oorlog is al opgenomen, alsmede de gegevens van recent vastgestelde grafheuvels.
Meetpunten	• CHAT scoort in 2019 minstens een 7,5 voor klanttevredenheid.
Voortgang 2018 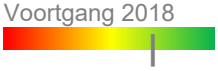	In 2017 is een nulmeting voor tevredenheid uitgevoerd. We hebben de ondervraagden verzocht om aan te geven in hoeverre zij de CHAT als volledig, begrijpelijk, betrouwbaar en gebruiksvriendelijk ervaren. Het gemiddelde voor de volledigheid komt op een 6,3, voor de begrijpelijkheid op een 5,6, voor de betrouwbaarheid op een 6,3 en voor de gebruiksvriendelijkheid op een 5,4. Om de gebruiksvriendelijkheid te verbeteren is een nieuwe website ontwikkeld. Deze is op 20 september 2018 gelanceerd.

B2.2 Monumenten instandhouden en beheren

Effect

De Utrechtse (rijks)monumenten staan er zo goed bij dat ze hun deel van het verhaal van Utrecht kunnen blijven vertellen.

Doelstellingen

1. Het is duidelijk in welke staat de Utrechtse rijksmonumenten verkeren en waar restauratie urgent is.

2. Historische buitenplaatsen en andere rijksmonumenten met een urgente restauratiebehoefte zijn duurzaam gerestaureerd en leveren een bijdrage aan de kwaliteit van de leefomgeving.
3. Eigenaren van gemeentelijke monumenten zijn in staat de restauratie van hun eigendom zelf te bekostigen.
4. De Utrechtse rijksmonumenten zijn in gebruik en worden door hun eigenaren goed onderhouden.
5. Platforms rond specifieke erfgoedcategorieën vergroten de kennis en stimuleren kennisdeling onder eigenaren, deskundigen en betrokkenen.
6. Gemeenten en bedrijven beschikken over voldoende capaciteit en kennis voor beleid en uitvoering op het gebied van monumenten en archeologie.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Utrechtse Erfgoedmonitor**
Toelichting	Doorlopend onderzoek naar de onderhoudstoestand en restauratiebehoefte van Utrechtse rijksmonumenten (m.u.v. woonhuizen).
Meetpunten	• Erfgoedmonitor is uitgebreid met archeologische rijksmonumenten in 2016 en informatie over energiegebruik in 2018.
Voortgang 2018	In 2016 zijn alle archeologische monumenten (103 in totaal) toegevoegd aan de Utrechtse Erfgoedmonitor. De RCE heeft aan Utrecht toegezegd om de uitbreiding van de monitor met data over het energieverbruik mee te financieren. Met LEU worden verdere afspraken gemaakt over de evaluatie in 2019.
Meetpunten	• Volgende rapportage beschikbaar in 2018.
Voortgang 2018	In 2014 is de monitor opgesteld. Op basis van de gegevens uit de monitor is dat jaar een rapportage uitgebracht over de staat van onderhoud van alle rijksmonumenten die geen woonhuis zijn (nulmeting). Op 15 november 2018 zijn de actuele gegevens over de staat van onderhoud en de trends gepresenteerd tijdens de bijeenkomst over duurzaamheid en erfgoed. Over het algemeen is de restauratieachterstand afgenomen.
Meetpunten	• Aantal historische buitenplaatsen in matig tot slechte staat is in 2018 met 25% afgenomen t.o.v. 2014.
Voortgang 2018	De rapportage van het 1e Q 2018 is nog niet verwerkt. Tot en met het laatste kwartaal 2017 is het aantal buitenplaatsen in slechte staat t.o.v. 2014 afgenomen van 2.06% naar 0.39% en het aantal matige staat van 12.37% naar 8.53%. Het percentage afname van 25% is hiermee bereikt. Uit de rapportages van 2018 blijkt het percentage afname nog hoger uit te vallen.
Meetpunten	• Aantal overige rijksmonumenten in matig tot slechte staat is in 2018 met 15% afgenomen t.o.v. 2014.
Voortgang 2018	Bij alle overige rijksmonumenten is het percentage slechte monumenten gedaald van 6.68% naar 3.61%. Het aantal matige objecten is gedaald van 18.11% naar 15.46%. Het percentage afname van 15% is hiermee bereikt. De relatief geringere daling van het percentage bij de matige objecten ligt aan het feit dat sinds 2014 twee nieuwe categorieën aan de monitor toegevoegd zijn: industrieel erfgoed en archeologische rijksmonumenten.

Beleidsinstrument	**Monumentenwacht Utrecht**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie. Voert onafhankelijke inspecties uit op abonnementsbasis. Levert informatie aan voor de Erfgoedmonitor en ondersteunt monumenteigenaren (abonnees) met inspectie en advies.

Meetpunten	• MWU voert in 2019 met hetzelfde budget minstens 10% meer inspecties uit dan in 2015
Voortgang 2018	In januari 2017 heeft de MWU een subsidie voor 4 jaar ontvangen. Bovenstaand meetpunt is als subsidievoorwaarden meegenomen. De MWU zelf heeft deze ambities voor de langere termijn ook al naar boven bijgesteld en uitgebreid met ambities op het gebied van certificering en het verhogen van de effectiviteit en de efficiency van de organisatie. Evaluatie vindt plaats in 2019. De groei van het aantal inspecties ligt op schema.
Meetpunten	• MWU scoort in 2019 minstens een 7,5 voor klanttevredenheid.
Voortgang 2018	In januari 2017 heeft de MWU een subsidie voor 4 jaar ontvangen. Bovenstaand meetpunt is als subsidievoorwaarden meegenomen. Evaluatie vindt plaats in 2019. Dan is ook het cijfer voor klanttevredenheid bekend.
Meetpunten	• MWU heeft in 2019 minstens 10% meer abonnees dan in 2015.
Voortgang 2018	In januari 2017 heeft de MWU een subsidie voor 4 jaar ontvangen. Bovenstaand meetpunt is als subsidievoorwaarden meegenomen. Evaluatie vindt plaats in 2019. De groei van het aantal abonnees ligt op schema.

Beleidsinstrument	**(Subsidieverordening) Fonds Erfgoedparels**
Toelichting	Provinciaal fonds voor restauratie van rijksmonumenten.
Meetpunten	• Multiplierefect minimaal 2,5.
Voortgang 2018	Het multiplierefect van de provinciale investeringen in restauratie van rijksmonumenten lag in 2016 op 3,8 en daarmee dus ruim boven het streefdoel. Hetzelfde geldt voor het aantal duurzaamheidsscans: 64 % van de aanvragers heeft deze laten uitvoeren. De multiplier bedroeg in 2017 3,4. Daarmee nog steeds ruim boven het streefdoel.
Meetpunten	• 25% van de aanvragers heeft een duurzaamheidsscan laten doen.
Voortgang 2018	Er is bij de aanvragers van subsidie uit het fonds erfgoedparels grote animo voor de duurzaamheidsscans. In 2016 heeft 64% van de aanvragers een duurzaamheidsscan uit laten voeren. Dus ruim boven het streefdoel. In 2017 hebben weer 10 van de 17 aanvragers gebruik gemaakt van de mogelijkheid een duurzaamheidsscan te laten opstellen door bureau de Groene Grachten. Alleen als een scan geen zin heeft, bijv. bij het herstel van een park of van een tuinmuur, wordt er geen gebruik gemaakt van een duurzaamheidsscan.
Meetpunten	• 10 leegstaande monumenten zijn wind- en waterdicht gemaakt.
Voortgang 2018	De Monumentenwacht Utrecht heeft een shortlist opgesteld. De Monumentenwacht zal in 2018 het project afronden.

Beleidsinstrument	**Cultuurfonds voor Monumenten Utrecht**
Toelichting	Revolverend fonds voor restauraties van gemeentelijk beschermde monumenten
Meetpunten	• Geen wachtlijst voor aanvragen CMU

Voortgang 2018	In 2017 heeft het Nationaal Restauratiefonds als beheerder van het Cultuurfonds voor Monumenten Utrecht in totaal 3 leningen verstrekt. Per 1 januari 2018 was er nog € 1 miljoen in kas. Er is dus geen sprake van een wachtlijst. Vanaf de start in 2004 zijn er 106 leningen verstrekt, voor een totaal bedrag van € 8,2 miljoen. Het startkapitaal was € 6,3 miljoen.

Beleidsinstrument	**Landschap Erfgoed Utrecht**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie. Ondersteunt kennisplatforms voor specifieke erfgoedcategorieën.
Meetpunten	• LEU scoort in 2019 hoger op klanttevredenheid dan in 2014, met een minimum van 7,5.
Voortgang 2018	In de subsidiebeschikking 2018-2020 is opgenomen dat LEU doorlopend evaluaties uitvoert op uitvoerend niveau (zelfanalyse en klanttevredenheid) en de bevindingen jaarlijks aan de provincie rapporteert voor het bestuurlijk overleg in het najaar. In 2019 worden de partnerinstellingen geëvalueerd.

Beleidsinstrument	**Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie. Ondersteunt en adviseert gemeenten bij de vormgeving en uitvoering van hun monumentenbeleid. Voert vierjaarlijks de Monitor Erfgoedbeleid Utrechtse gemeenten uit.
Meetpunten	• In 2019 maken minimaal 24 gemeenten op regelmatige basis gebruik van de diensten van STAMU.
Voortgang 2018	Bovenstaand meetpunt is als subsidievoorwaarde opgenomen in de subsidiebeschikking 2017-2020 voor het steunpunt. Het is behoorlijk ambitieus, maar destijds in goed overleg met het steunpunt opgenomen in de cultuur- en erfgoednota. Met STAMU zijn afspraken gemaakt over de evaluatie in 2019. Verwacht wordt dat bovenstaand meetpunt gehaald wordt.
Meetpunten	• STAMU scoort in 2019 minstens een 7,5 voor klanttevredenheid.
Voortgang 2018	Bovenstaand meetpunt is als subsidievoorwaarde opgenomen in de subsidiebeschikking 2017-2020 voor het steunpunt. Met STAMU zijn afspraken gemaakt over de evaluatie in 2019.
Meetpunten	• In 2018 heeft twee derde van de gemeenten voldoende kennis in huis t.a.v. monumentenzorg en archeologie.
Voortgang 2018	STAMU heeft een enquête uitgevoerd onder gemeente-medewerkers cultuurhistorie. De resultaten zijn gepresenteerd op 18 oktober 2018 in de MEBUG (Monitor Erfgoedbeleid Utrechtse Gemeenten) met een Wegwijzer met aanbevelingen per gemeente. Op basis van MEBUG kan nu nagegaan worden in hoeverre voldoende kennis aanwezig is. Bij voorbaat is echter al wel bekend dat deze indicator ambitieus is en niet volledig binnen de invloedssfeer van STAMU ligt.

Beleidsinstrument	**Restauratie Opleidingsproject**
Toelichting	Samenwerkingsproject van diverse overheden om het aantal leerwerkplekken in het restauratievak te vergroten.
Meetpunten	• Per jaar worden minstens 5 leerlingen geplaatst bij Utrechtse restauratieprojecten die een provinciale subsidie ontvangen.
Voortgang 2018	In januari 2017 heeft het ROP subsidie voor 4 jaar ontvangen. Bovenstaand meetpunt is als subsidievoorwaarde opgenomen in de subsidiebeschikking 2017-2020 voor het ROP. Het ROP zet zich ook in voor het behoud van het restauratie vak in het onderwijs en bezoekt een jaarlijks groeiend aantal VMBO's en MBO's (2017: 50% van het totaal aantal scholen) om leerlingen te interesseren voor een opleidingsplaats. Evaluatie vindt plaats in 2019. Het is nog niet duidelijk of het ROP het aantal van 5 leerlingen per jaar haalt.

Beleidsinstrument	**Restauratie Domtoren**
Toelichting	Om verder verval te voorkomen is restauratie noodzakelijk.
Meetpunten	• Start restauratie uiterlijk 2019
Voortgang 2018	De subsidieaanvraag van de gemeente voor een bijdrage in de restauratiekosten is ontvangen en in behandeling. Het gevraagde bedrag is, zoals afgesproken, 8 miljoen (4 miljoen van het rijk, 4 miljoen van de provincie). De aannemer is inmiddels (door de gemeente) aanbesteed. Binnenkort start men met de bouw van de steiger rondom de gehele Domtoren. Naar verwachting zal de restauratie, na het doorlopen en verkrijgen van de benodigde vergunningen, medio 2019 van start gaan.

B2.3 Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones instandhouden en beheren

Effect

De cultuurhistorisch waardevolle, bovenlokale landschappelijke en archeologische structuren staan er zo goed bij dat ze herkenbaar en 'leesbaar' zijn.

Doelstellingen

1. Burgers en maatschappelijke organisaties nemen een groeiend aandeel van het onderhoud van cultuurhistorisch waardevolle landschappelijke en archeologische structuren voor hun rekening.
2. De Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Stelling van Amsterdam en de Limes worden goed beheerd.
3. Het cultuurhistorisch waardevolle ensemble van structuren en objecten op Park Vliegbasis Soesterberg verkeert grotendeels in een redelijke staat van onderhoud.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Landschap Erfgoed Utrecht**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie. Werft en traint vrijwilligers, vormt beheergroepen en coördineert hun inzet.
Meetpunten	• LEU creëert per jaar twee nieuwe vrijwilligersgroepen voor erfgoed en landschap en handhaaft de bestaande groepen.

Voortgang 2018	In de subsidiebeschikking 2018-2020 is opgenomen: • LEU streeft naar minimaal 500 nieuwe vrijwilligers voor erfgoed voor de periode 2018-2020. Verwachting is dat dit gehaald zal worden • LEU richt jaarlijks minimaal 1 nieuwe vrijwilligersgroep voor erfgoed op. Dit is voor de afgelopen jaren behaald. • Specifiek voert LEU een onderzoek uit naar de behoefte aan een Liniewacht voor het beheer van het tussengebied van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam en bij positieve resultaten werkt LEU dit verder uit. Daarnaast voert LEU een onderzoek uit naar de behoefte aan een Archeowacht voor beheer van (onder meer) grafheuvels en bij positieve resultaten werkt LEU dit verder uit. Over het Plan Liniewacht en Plan Archeowacht vindt momenteel overleg plaats met de provincie Utrecht.
Meetpunten	• De door LEU opgezette Liniewacht heeft in 2019 afspraken met minstens 10 forten over groenbeheer.
Voortgang 2018	De door LEU opgezette Liniewacht heeft afspraken met minstens drie forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en/of de Stelling van Amsterdam over groenbeheer.
Meetpunten	• LEU scoort in 2019 hoger op klanttevredenheid dan in 2014, met een minimum van 7,5.
Voortgang 2018	Klanttevredenheidsonderzoek van LEU wordt in 2019 uitgevoerd.

Beleidsinstrument	**Programma Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam 2016-2020 (managementplan en expertteam)**
Toelichting	Het beheer van de NHW en de SvA wordt vastgelegd in een managementplan. Partijen die participeren in de exploitatie van de NHW en de SvA kunnen beroep doen op het expertteam voor ondersteuning bij het opstellen van businessmodellen en beheerplannen.
Meetpunten	• Het managementplan voor de NHW en de SvA is vastgesteld in 2017.
Voortgang 2018	Het managementplan is samen met het UNESCO nominatiedossier in oktober 2018 door GS vastgesteld.
Meetpunten	• Het expertteam heeft in 2019 minstens 5 adviezen uitgebracht met betrekking tot de NHW en de SvA.
Voortgang 2018	Het Linie Expert Team heeft bovengenoemd meetpunt al in 2017 behaald. Tot nu toe zijn 22 adviezen uitgebracht met betrekking tot de NHW en SvA en drie adviezen op ander erfgoed.

Beleidsinstrument	**Programma Park Vliegbasis Soesterberg**
Toelichting	In het kader het integrale programma Park Vliegbasis Soesterberg werken we aan instandhouding en beheer van het aanwezige militair erfgoed.
Meetpunten	• De onderhoudsopgave van cultuurhistorisch waardevolle objecten op Park Vliegbasis Soesterberg is in 2016 bekend.

Voortgang 2018	Er is in 2016 op basis van rapporten van de Monumentenwacht Utrecht een plan gemaakt voor de renovatie van het militaire erfgoed op de vliegbasis. Het betreft de 14 belangrijkste iconen van de vliegbasis, die gezamenlijk een goed beeld geven van het totale erfgoed. Het groot onderhoud aan de 14 iconen is gestart op 1 augustus 2017. Gezien de uniciteit en de complexiteit van de gebouwenstructuur en het park zijn de werkzaamheden gefaseerd uitgevoerd. Begin 2018 was het onderhoud grotendeels afgerond. Een klein deel is vanwege het weer, het broedseizoen of complicerende factoren (bijvoorbeeld asbest in de deuren), in 2018 uitgevoerd. Dit is inmiddels afgerond en opgeleverd. Dankzij dit onderhoud blijven de iconen beter bewaard voor de toekomst. Met Utrechts Landschap (de nieuwe eigenaar van het park) en met NMM wordt momenteel nagedacht over beleving van de historische gebouwen. Ook aan de overgedragen kunstwerken is onderhoud gepleegd. Aan één kunstwerk wordt in het laatste kwartaal van 2018 nog gewerkt en daarmee is ook dit deel afgerond. Daarnaast zijn bij de verkoop aan Utrechts Landschap eind 2017 afspraken gemaakt over de resterende ongeveer 100 historische gebouwen en structuren. Hierover is afgesproken dat deze niet actief mogen worden afgebroken. Onderhoud voor alle gebouwen is niet realistisch en ook niet noodzakelijk: gezien het robuuste karakter, blijft het erfgoed hiermee bewaard voor de toekomst. Ook de natuur heeft hier profijt van (denk bijvoorbeeld aan vleermuizen in bunkers).
Meetpunten	• De onderhoudsopgave is in 2019 met minstens 25% gedaald.
Voortgang 2018	Het groot onderhoud aan de 14 iconen is gestart op 1 augustus 2017. Gezien de uniciteit en de complexiteit van de gebouwenstructuur en het park zijn de werkzaamheden gefaseerd uitgevoerd. Begin 2018 was het onderhoud grotendeels afgerond. Een klein deel is vanwege het weer, het broedseizoen of complicerende factoren (bijvoorbeeld asbest in de deuren), in 2018 uitgevoerd. Dit is inmiddels afgerond en opgeleverd. Hiermee is de doelstelling behaald. Voor de overige historische elementen zijn bij de verkoop aan Utrechts Landschap afspraken gemaakt over het behoud.

B2.4 Archeologische vondsten en provinciaal archief beheren

Effect

Archeologische vondsten, opgravingsdocumentatie en het provinciaal historisch archief worden goed gebruikt als bron van kennis en verhalen over de rijke Utrechtse geschiedenis.

Doelstellingen

1. De provincie beschikt over en draagt bij aan adequate voorzieningen en randvoorwaarden voor beheer en toegankelijkheid van archeologische vondsten.
2. Utrecht en Amersfoort beschikken over een aangewezen gemeentelijk archeologisch depot.
3. Beheer en (digitale) toegankelijkheid van de archieven van de provincie zijn geborgd door middel van een dienstverleningsovereenkomst met Het Utrechts Archief.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Provinciaal Archeologisch Depot**
Toelichting	Wettelijk verplichting t.a.v. instandhouding, beheer en toegankelijkheid van archeologische vondsten.
Meetpunten	• Depot is uiterlijk in 2019 gecertificeerd.
Voortgang 2018	De plannen voor een nieuw gezamenlijk depot van de stad Utrecht waar ook ruimte zal zijn voor het provinciaal depot krijgen concreet vorm en vorderen, maar het zal nog geruime tijd duren voordat dit gerealiseerd is. In het kader van deze ontwikkelingen ligt het niet voor de hand om te investeren in aanpassingen van het huidige provinciale depot

	ten behoeve van certificering. De inzet is om ervoor te zorgen dat het nieuwe depot voldoet aan de eisen voor certificatie en ons dan als depothouder te laten certificeren.
Meetpunten	• Nieuw digitaal depot beheerssysteem is in 2018 operationeel.
Voortgang 2018	Het nieuwe depotbeheerssysteem, dat voorziet in een landelijk loket voor aanlevering en digitale opslag, is opgezet en het provinciaal depot van Utrecht is erop aangesloten. Het beheer van het depotbeheersysteem wordt ondergebracht bij de Gemeenschappelijke Beheer-Organisatie (GBO) van het InterProvinciaal Overleg (IPO) en het aanleverportaal zal naar verwachting eind 2018/begin 2019 'live' gaan via archeodepot.nl. Het depotbeheerssysteem behoeft op punten doorontwikkeling. Dit zal in overleg met de andere provincies en GBO worden opgepakt.
Meetpunten	• Aansluiting op gecertificeerd e-depot voor opgravingsdocumentatie is gerealiseerd in 2018.
Voortgang 2018	De provincies bieden vanaf de geplande lancering eind 2018/begin 2019 in samenwerking met DANS (Data Archiving and Networked Services, een organisatie die voorziet in het duurzaam behoud van archeologische opgravingsdocumentatie) een landelijk loket voor digitale opslag van opgravingsdocumentatie via archeodepot.nl (het landelijk loket voor aanlevering en opslag, en het portaal voor het nieuwe depotbeheerssysteem).

Beleidsinstrument	**Beleidsregel aanwijzing gemeentelijke archeologische depots**
Toelichting	In 2012 vastgesteld juridisch kader voor het gemeentelijk beheer van archeologische vondsten.
Meetpunten	• Gemeente Utrecht heeft in 2016 een aangewezen archeologisch depot.
Voortgang 2018	Het depot van de gemeente Utrecht is in 2016 reeds aangewezen door de Provincie Utrecht. Het depot van Amersfoort was eerder al aangewezen. Conform het 'Besluit Aanwijzing Gemeentelijke Depots Bodemvondsten Utrecht' voldeden de depots bij aanwijzing aan de eisen. Via de jaarlijkse rapportageplicht volgt de provincie of de depots blijven voldoen aan de eisen.
Meetpunten	• De depots van Amersfoort en Utrecht voldoen aan de eisen.
Voortgang 2018	Het depot van de gemeente Utrecht is in 2016 aangewezen door de Provincie Utrecht. Het depot van Amersfoort was een jaar eerder, in 2015, al aangewezen. Conform het 'Besluit Aanwijzing Gemeentelijke Depots Bodemvondsten Utrecht' voldeden de depots bij aanwijzing aan de eisen. Via de jaarlijkse rapportageplicht volgt de provincie of de depots blijven voldoen aan de eisen. De rapportage van Amersfoort over 2016 was in orde; over 2017 zijn door de beide gemeenten nog geen rapportages overlegd.

Beleidsinstrument	**Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer**
Toelichting	De SIKB beheert de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie legt daarmee de basis voor de kwaliteit van het archeologiestelsel.
Meetpunten	• Het certificeringsstelsel is uiterlijk in 2019 ingevoerd.

Voortgang 2018	De beoordelingsrichtlijn voor certificering van de SIKB is sinds juli 2016 van kracht. Bedrijven hebben tot juli 2017 de tijd om zich te certificeren, daarna kunnen zij niet meer op basis van hun oude opgravingsvergunning archeologisch onderzoek uitvoeren. Via het Centraal College van Deskundigen Archeologie heeft de provincie samen met andere overheden en opdrachtgevers gestuurd op de kwaliteit van de richtlijnen en andere instrumenten van SIKB. Het certificeringsstelsel is, conform de wettelijk bepaalde termijnen, inmiddels ingevoerd en operationeel. De provincie is niet degene die aan de knopen zit.
Meetpunten	• Bedrijven, overheden en opdrachtgevers sturen op kwaliteit m.b.v. richtlijnen en andere instrumenten van SIKB.
Voortgang 2018	De provincies hebben met een afgevaardigde zitting in het Centraal College van Deskundigen van SIKB, dat de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie en bijbehorende richtlijnen en instrumenten beheert en vaststelt. Voor de periode 2016-2019 heeft de provincie de SIKB een subsidie toegekend als bijdrage aan het sturen op kwaliteit in de archeologie.

Beleidsinstrument	**Dienstverleningsovereenkomst voor het beheer van het provinciaal archief**
Toelichting	Op grond van de Archiefwet moeten de provinciale archieven in goede, geordende en toegankelijke staat verkeren en moeten de archieven ouder dan 20 jaar zijn overgebracht naar een archiefbewaarplaats en publiek toegankelijk zijn.
Meetpunten	• Het provinciaal archief wordt conform de eisen van de Archiefwet beheerd. • Er is een nieuwe dienstverleningsovereenkomst voor het beheer van het provinciaal archief met ingang van 2018.
Voortgang 2018	Het Utrechts Archief (HUA) voert het beheer van de overgebrachte provinciale archieven naar tevredenheid uit. Het onderzoek naar de kosten van de dienstverlening van HUA bracht aan het licht dat de provincie in verhouding tot de omvang van de provinciale collectie in beheer bij HUA te veel betaalde en dat de kosten/baten-verhouding onvoldoende transparant was. Bij het aangaan van de nieuwe overeenkomst over 2018 is dit grotendeels gerepareerd. HUA voert onder deze overeenkomst voor hetzelfde geld meer taken uit dan voorheen (toezichtstaak provinciearchivaris, (advies ten aanzien van) duurzaam digitaal beheer) en huurt extra depotruimte bij voor de papieren archieven die de provincie wil overbrengen. Ook zijn alle werkzaamheden voor de komende vier jaar helder beschreven in een werkplan. Het voornemen is om toe te treden tot de GR HUA. Dit wordt momenteel voorbereid en zou per 1/1/2019 moeten zijn gerealiseerd. Bij de toetreding worden de financiële afspraken nog verder aangescherpt en verhelderd. De samenwerking met HUA op archief wettelijk gebied heeft zowel een erfgoed- als een bedrijfsvoeringscomponent. Beide gezichtspunten en de betrokken afdelingen worden betrokken bij de beleidsvorming en bestuurlijke besluitvorming. Bedrijfsvoering is vanaf 2017 beter en intensiever bij dit dossier betrokken dan voorheen. De verantwoordelijkheid voor de samenwerking met HUA is per 2017 overgedragen naar BDO/BIN, vanuit de bestuurlijke verantwoordelijkheid van GS als zorgdrager in de zin van de Archiefwet en vanuit de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de verbonden partijen van de provincie.
Meetpunten	• Aansluiting op een e-depot voor duurzame bewaring van digitale archiefbestanden gereed 2018.
Voortgang 2018	In het jaarverslag van de waarnemend provinciearchivaris over 2017 is geconstateerd dat de voorbereidingen die de provincie moest treffen voor de aansluiting op het e-depot HUA sinds 2016 volledig stil zijn gevallen. De staat van het digitale informatiebeheer bij de provincie is zorgelijk. Inmiddels zijn daarop zowel binnen de provincie als bij het HUA de nodige acties op ondernomen en zijn er in het kader van het werkplan dat HUA voor de provincie uitvoert in de periode 2018-2020 vervolgacties benoemd en belegd. Aansluiting

	is nu voorzien voor 2020. Hierbij moet worden aangetekend dat de realisatie van deze doelstelling zowel afhankelijk is van de inzet en het presteren van de provincie als die van HUA.

B2.5 Erfgoediconen beheren

Effect

Buitenplaatsen met een publieksfunctie en molens fungeren als iconen van het Utrechts erfgoed en hebben een toekomst dankzij goed beheer en gezonde exploitatie.

Doelstellingen

1. De iconen van het Utrechts erfgoed worden professioneel beheerd.
2. De iconen van het Utrechts erfgoed hebben een minstens stabiel niveau van eigen inkomsten en een gezonde diversiteit aan inkomstenbronnen en financieringsvormen.
3. Burgers en maatschappelijke instellingen nemen een groeiend aandeel van het onderhoud en beheer van de iconen van het Utrechts erfgoed voor hun rekening.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Beheersubsidies erfgoediconen**
Toelichting	De provincie verstrekt beheersubsidies aan Het Utrechts Landschap, de Stichting De Utrechtse Molens, Slot Zuylen en Kasteel Amerongen.
Meetpunten	• De iconen voldoen aan de eisen van professioneel beheer zoals uitgewerkt in de subsidiebeschikkingen: Het Utrechts Landschap
Voortgang 2018	Aan Het Utrechts Landschap is een vierjarige subsidiebeschikking afgegeven op basis van een meerjarenbeleidsplan en meerjarenbegroting. Hiermee is een noodzakelijke bodem gelegd onder exploitatie van deze organisatie. In de subsidiebeschikking zijn de eisen voor professioneel beheer van erfgoediconen uitgewerkt. Er zijn afspraken gemaakt over publieksbereik, een stabiel niveau van eigen inkomsten en de inzet van vrijwilligers. 2017 was het eerste van de 4 subsidiejaren in het kader van de nieuwe systematiek op basis van het Draaiboek aansturing Partnerinstellingen. Kenmerk van deze wijze van subsidiëring is dat de exploitatiesubsidie meerjarig wordt toegekend. HUL is positief over de nieuwe werkwijze. HUL voldoet goed aan de afgesproken prestatie-indicatoren. Er zijn in 2017 geen afwijkingen t.a.v. de afgesproken prestatie-indicatoren die betrekking hebben op publieksbereik, een stabiel niveau van eigen inkomsten en de inzet van vrijwilligers. Ook financieel zijn er geen afwijkingen ten opzichte van de planning; de financiën en de verslaglegging daarover zijn goed op orde. In 2019 zullen de partnerinstellingen worden geëvalueerd.
Meetpunten	• De iconen voldoen aan de eisen van professioneel beheer zoals uitgewerkt in de subsidiebeschikkingen: Kasteel Amerongen
Voortgang 2018	Aan Kasteel Amerongen is een vierjarige subsidiebeschikking afgegeven op basis van een meerjarenbeleidsplan en meerjarenbegroting. Hiermee is een noodzakelijke bodem gelegd onder exploitatie van deze organisatie. In de subsidiebeschikking zijn de eisen voor professioneel beheer van dit erfgoedicoon uitgewerkt. Er zijn afspraken gemaakt over publieksbereik, een stabiel niveau van eigen inkomsten en de inzet van vrijwilligers. Bij Kasteel Amerongen is de zakelijke leiding versterkt. Ook heeft het Kasteel een stevigere financiële positie en heeft daardoor de helft van de lening van de provincie versneld kunnen aflossen.
Meetpunten	• De iconen voldoen aan de eisen van professioneel beheer zoals uitgewerkt in de subsidiebeschikkingen: Slot Zuylen

Voortgang 2018	Aan Slot Zuylen is een vierjarige subsidiebeschikking afgegeven op basis van een meerjarenbeleidsplan en meerjarenbegroting. Hiermee is een noodzakelijke bodem gelegd onder exploitatie van deze organisatie. In de subsidiebeschikking zijn de eisen voor professioneel beheer van dit erfgoedicoon uitgewerkt. Er zijn afspraken gemaakt over publieksbereik, een stabiel niveau van eigen inkomsten en de inzet van vrijwilligers. Slot Zuylen heeft in 2017 stappen gezet om bestuurlijke inzet te versterken, evenals borging van professionele zakelijke leiding.
Meetpunten	• De iconen voldoen aan de eisen van professioneel beheer zoals uitgewerkt in de subsidiebeschikkingen: Stichting De Utrechtse Molens
Voortgang 2018	Aan de Stichting Utrechtse Molens is een vierjarige subsidiebeschikking afgegeven op basis van een meerjarenbeleidsplan en meerjarenbegroting. Hiermee is een noodzakelijke bodem gelegd onder exploitatie van deze organisatie. In de subsidiebeschikking zijn de eisen voor professioneel beheer van deze erfgoediconen uitgewerkt. Er zijn afspraken gemaakt over publieksbereik, een stabiel niveau van eigen inkomsten en de inzet van vrijwilligers. 2017 was het eerste van de 4 subsidiejaren in het kader van de nieuwe systematiek op basis van het Draaiboek aansturing Partnerinstellingen. Kenmerk van deze wijze van subsidiëring is dat de exploitatiesubsidie meerjarig wordt toegekend. SDUM is positief over de nieuwe werkwijze. SDUM voldoet goed aan de afgesproken prestatie-indicatoren. Er zijn in 2017 geen afwijkingen t.a.v. de afgesproken prestatie-indicatoren die betrekking hebben op publieksbereik, een stabiel niveau van eigen inkomsten en de inzet van vrijwilligers. Ook financieel zijn er geen afwijkingen ten opzichte van de planning; de financiën en de verslaglegging daarover zijn goed op orde.

Beleidsinstrument	**Stichting Samenwerkende Kasteelmusea**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie ter ondersteuning en versterking van de (samenwerking tussen de) Utrechtse kasteelmusea.
Meetpunten	• De samenwerkende kasteelmusea werken in 2019 samen op het gebied van bedrijfsvoering en dat vertaalt zich in 15% meer eigen inkomsten of 15% kostenreductie (of een combinatie daarvan) ten opzichte van 2015.
Voortgang 2018	De samenwerking van SSK loopt gestaag. Op het gebied van marketing zijn grote stappen gezet, met de kasteelmusea en ook met de toerisme bureaus, zowel landelijk als regionaal. Ook maakt men vorderingen waar het gaat om samenwerking op het gebied van groot onderhoud. Daarnaast wordt gesproken over personele ontwikkelingen en hoe die gezamenlijk aan te pakken. In 2019 zal worden geëvalueerd of de 15% meer eigen inkomsten haalbaar is gebleken.

Beleidsinstrument	**Landschap Erfgoed Utrecht**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie. Werft en traint vrijwilligers.
Meetpunten	• LEU scoort in 2019 hoger op klanttevredenheid dan in 2014, met een minimum van 7,5.
Voortgang 2018	Klanttevredenheidsonderzoek wordt in 2019 uitgevoerd.

B3 Voortgang opgave Promoten en profileren: ‘beleefbaar maken van erfgoed en cultuur’

B3.1 Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones etaleren en exploiteren

Effect

De cultuurhistorische waarden van landschap en archeologie komen goed tot hun recht in gebiedsontwikkeling en maken Utrecht aantrekkelijker voor bewoners, bezoekers en bedrijven.

Doelstellingen

1. Kunst, vormgeving en culturele programmering worden ingezet om de historische verhalen over het landschap over te brengen op de bezoeker.
2. De basisvoorzieningen voor de toegankelijkheid en beleefbaarheid van Park Vliegbasis Soesterberg zijn gerealiseerd.
3. Lanenstructuren, zichtlijnen en kleine landschapselementen in de buitenplaats-zones op de Utrechtse Heuvelrug zijn hersteld, zichtbaar en beleefbaar.
4. Het programma Grebbelinie Boven Water is afgerond.
5. Het gebied Amelisweerd/Rhijnauwen/Vechten is beter ontsloten en ingericht en de cultuurhistorische waarde van het gebied is bekend bij bewoners en bezoekers.
6. Het nominatiedossier voor plaatsing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie op de Werelderfgoedlijst van UNESCO is in 2017 gereed.
7. De Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam zijn in 2020 economisch en maatschappelijk rendabel en klaar om op eigen benen te staan.
8. Het nominatiedossier voor plaatsing van de Limes op de Werelderfgoedlijst van UNESCO is in 2019 gereed.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Meerjarenprogramma Agenda Vitaal Platteland 2016-2019**
Toelichting	De Agenda Vitaal Platteland geeft uitvoering aan de realisatie van het provinciaal beleid voor het landelijk gebied.
Meetpunten	• Programma Grebbelinie boven Water afgerond 2019.
Voortgang 2018 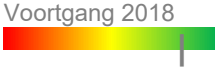	Het Programma Grebbelinie is afgerond. Het laatste grote project - het realiseren van een bezoekerscentrum op het Fort aan de Buursteeg - is in 2016 van start gegaan en in 2017 feestelijk geopend.
Meetpunten	• Exploitatie Fort aan de Buursteeg in 2016 geborgd bij ondernemer.
Voortgang 2018 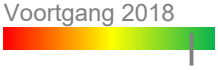	Het bezoekerscentrum Fort aan de Buursteeg is in 2017 feestelijk geopend. Het project is afgerond.

Beleidsinstrument	**Programma Park Vliegbasis Soesterberg**
Toelichting	Deels samen met partners uit te voeren projecten en deels programma van eisen ten behoeve van de verkoop.
Meetpunten	• In 2019 beschikt het park over goede basisvoorzieningen voor het publiek.

Voortgang 2018	Er is in 2017 een start gemaakt met de uitvoering van de verbetering van de recreatieve voorzieningen in nauwe samenwerking met alle partners (Utrechts Landschap als nieuwe eigenaar, NMM, gemeenten Soest en Zeist). De verbeterde recreatieve voorzieningen waren een wens van alle partners om het park toegankelijker en beleefbaarder te maken. Door middel van een uitgekiende zonering, in nauw overleg met alle ecologen, wordt rekening gehouden met de rijke maar ook kwetsbare natuur in het park. De recreatieve verbeteringen betreffen: wandel- en fietspaden, entrees, bebording, routes, hekwerk, uitkijkpunten, vogelkijkhut, meubilair en informatievoorziening. De uitvoering van fase 1 is in 2018 gestart zoals het plaatsen van bebording. Voor fase 2 (o.a. paden en entrees rond de landingsbaan) wordt een apart vergunningentraject gelopen, vanwege de uitermate kwetsbare natuur. Uitkomsten hiervan worden in de komende periode verwacht, uitvoering zou kunnen starten in 2019. Na afronding van alle recreatieve verbeteringen kan ook het fietsknooppuntensysteem hierop worden aangepast.
Meetpunten	• Minimaal twee culturele manifestaties in de periode 2016-2019.
Voortgang 2018	Per 1 januari 2018 is Utrechts Landschap de nieuwe eigenaar van Park Vliegbasis Soesterberg. Utrechts Landschap heeft een locatiemanager aangesteld om de culturele ontwikkeling van het park te onderzoeken en uit te voeren. Hieronder valt voortzetting van evenementenaanvragen die voorheen onder provinciale verantwoordelijkheid vielen. In 2017 en 2018 hebben hieruit voortvloeiend bijvoorbeeld twee grote evenementen plaatsgevonden: meewind fietskoers en Run4water. Ook verhuur van historische gebouwen valt hieronder. Verder vinden wekelijks rondleidingen plaats en bereidt Utrechts Landschap een inhoudelijke tentoonstelling over de Koude Oorlog voor. Een deel van de kunstobjecten uit collectie de basis is door Utrechts Landschap overgenomen in de aankoop en zal worden gebruikt in de culturele ontwikkeling. Om de culturele samenwerking op en rond Park Vliegbasis Soesterberg verder te ontwikkelen, hebben de samenwerkende partners (gemeenten Soest en Zeist, NMM, Utrechts Landschap en provincie) aangegeven meer samen op te willen trekken in evenementenbeleid en activiteiten. De provincie fungeert hierbij als aanjager/regisseur. Voor 2019 willen de partijen gezamenlijk optrekken rond het thema Koude Oorlog. De maand oktober (maand van de geschiedenis) willen zij allerlei gezamenlijke activiteiten organiseren rond dit thema. Voor de jaren daarna wordt ook onderzocht of en hoe de samenwerking plaats kan vinden.

Beleidsinstrument	**Provinciale infrastructurele projecten en inrichting landelijk gebied**
Toelichting	Uitvoeringsprojecten van de provincie Utrecht buiten het cultuur- en erfgoedbeleid
Meetpunten	• Jaarlijks verwijst minstens één provinciaal uitvoeringsproject door middel van kunst of vormgeving naar cultuurhistorische omgevingswaarden.
Voortgang 2018	Het vervlechten van kunst en vormgeving in de fysieke leefomgeving wordt de laatste jaren steeds meer gezien als mogelijkheid om kwaliteit toe te voegen aan onze leefomgeving en om de beleving hiervan te vergroten. Dit wordt zowel toegepast in ruimtelijke gebiedsopgaven als in mobiliteitsopgaven. Er is een veelheid aan projecten gestart in de afgelopen periode. In 2016 is de N421 (Limesbaan) geopend. In de tunnel bij de Achterdijk is een kunstwerk gerealiseerd dat de rijke archeologische geschiedenis van dit gebied verbeeldt. Er is opdracht gegeven voor een ontwerp t.b.v. beleving van de Linie van Linschoten (onderdeel Oude Hollandse Waterlinie), naar aanleiding van de voorgenomen aanpassing van de N204. In samenwerking met de afdeling Mobiliteit is een plan opgezet voor de herinrichting van de circa 60 rotondes die bij de provincie in beheer zijn. Er is een maquette gemaakt bij de Linie van Linschoten om de Oude Hollandse Waterlinie zichtbaar te maken, een tunnel bij Fort Vechten als kruispunt van de twee potentiele werelderfgoederen Limes en NHW, een fietstunnel bij de Bilt, het Stijl snelfietspad, kunstwerk in relatie tot nieuwe fietsbrug over A12 e.a. Hierin wordt samengewerkt met onder andere gemeenten en Rijkswaterstaat. Ook met het domein mobiliteit wordt nauw samengewerkt. Er is een onderzoek gedaan naar de belangrijkste historische provinciale wegen in de provincie Utrecht. Hieruit komen drie wegen naar

	voren: de Wegh der Weegen, de Route Napoleon (N402) en de Via Regia (de N225). Voor deze drie wegen zijn eind 2017 pilots gestart, om te komen tot integrale ontwerpopgaven, waarbij de historie zichtbaar en beleefbaar wordt en er betere aansluiting is op de recreatie. Ook voor andere wegen of projecten worden de wensen voor erfgoed, recreatie en cultuur meegenomen en meegewogen zoals de NRU en de Sterke Lekdijk e.a.

Beleidsinstrument	**Integraal Gebiedsprogramma (Amelisweerd e.o.)**
Toelichting	Inventarisatie (en later mogelijk aanpak) gebiedsopgaven Amelisweerd/Rhijnauwen/ Vechten.
Meetpunten	• Opgaven geïnventariseerd in 2016.
Voortgang 2018	De diverse opgaven voor het gebied Amelisweerd/Rhijnauwen/ Vechten zijn in 2016 in samenhang geïnventariseerd. Museum Oud Amelisweerd heeft subsidie ontvangen om als 'poort' van Amelisweerd het aanwezige erfgoed beter zichtbaar en beleefbaar te maken met inzet van kunst en vormgeving. Daartoe is samen met de gebiedspartners; het Waterliniemuseum/Fort bij Vechten en Staatsbosbeheer/Fort Rhijnauwen een meerjarige samenwerkingsstrategie opgesteld. De bestuurders van gemeenten Bunnik en Utrecht en de Provincie hebben begin 2018 besloten zich in te zetten voor een gezamenlijk gebiedsaanpak voor het gebied ARV. Er is gekozen voor een pragmatische insteek, waarbij in eerste instantie deze drie overheden nauwer gaan samenwerken en afstemmen m.b.t. ontwikkelingen in en rond het ARV-gebied en waarbij een aantal concrete acties in gang wordt gezet. Deze lijn is verwerkt in een Plan van Aanpak ARV, dat begin oktober 2018 door de betreffende bestuurders is vastgesteld. Concrete acties worden al naar gelang de urgentie opgepakt. Op dit moment is onder meer in beeld: een betere verbinding tussen de landgoederen en het gebied rond Vechten en verder het Kromme Rijngebied in (bebording, verbetering inrichting tunnel Vechten), optimaliseren parkeren en bereikbaarheid en het vergroten van de beleefbaarheid van Castellum Fectio
Meetpunten	• MOA maakt het verhaal van Amelisweerd e.o. op een vernieuwende manier zichtbaar en beleefbaar door kunst en erfgoed te combineren.
Voortgang 2018	Het bestuur van de Stichting Museum Oud Amelisweerd heeft in augustus 2018 faillissement aangevraagd. Daarmee is aan de rol van MOA een einde gekomen. De gemeente Utrecht zoekt als eigenaar van het landhuis op dit moment naar een tijdelijke exploitatie in afwachting van onderzoek naar mogelijkheden voor een structurele exploitatie van het Huis.

Beleidsinstrument	**Pact van Altena**
Toelichting	Interbestuurlijke samenwerking t.b.v. nominatie UNESCO Werelderfgoed en siteholderschap NHW en SvA.
Meetpunten	• Nominatiedossier NHW gereed 2017
Voortgang 2018	Het nominatiedossier NHW is in oktober 2018 vastgesteld door alle betrokken provincies (Noord-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant) als een significante uitbreiding van de Stelling van Amsterdam. Het project heeft een jaar vertraging opgelopen.
Meetpunten	• Aanwijzing NHW werelderfgoed 2019.

Voortgang 2018	Het nominatiedossier NHW is in oktober 2018 vastgesteld door alle betrokken provincies. Daarmee gaat het ministerie van OCW in december 2018 richting de ministerraad en als die akkoord gaat met de indiening zal in januari 2019 het dossier naar UNESCO in Parijs worden gebracht. Het besluit van UNESCO wordt in de zomer van 2020 verwacht.

Beleidsinstrument	**Programma Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam 2016-2020**
Toelichting	Provinciaal uitvoeringsprogramma op basis van deze nota, Pact van Altena en Koersdocument NHW 2015-2020.
Meetpunten	• Programma NHW-SvA gereed zomer 2016
Voortgang 2018	Op 5 juli 2016 hebben Gedeputeerde Staten het Utrechtse programmaplan en de uitvoeringsverordening Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam 2016-2019 vastgesteld. De uitvoering van het programma ligt op schema. Het Utrechtse programma NHW & SvA is een organisch programma waarin we integraal en in verbinding met onze partners en gebruikers in het veld samenwerken. De afgelopen jaren is flink geïnvesteerd in relatie en draagvlak waar we nu de vruchten van plukken.
Meetpunten	• In 2019 is minimaal 80% van de forten (gedeeltelijk) in gebruik.
Voortgang 2018	In het Utrechts programma NHW & SvA is bepaald dat niet zozeer de nadruk ligt op puntontwikkeling (forten, objecten), maar op gebiedsgerichte benadering. Daarbij gaat het niet alleen om gebouwen, maar ook om ontwikkelingen in bijvoorbeeld de infrastructuur, recreatie en natuur, die samen komen met de cultuurhistorie van de NHW & SvA. De NHW & SvA is de drager binnen een gebiedsproces waar meerdere opgaven samenkomen en waarbij de ontwikkeling van een fort de aanjager kan zijn voor het hele gebied. Op dit moment zijn 80% van de Utrechtse forten gedeeltelijk in gebruik en zit er veel beweging in de ontwikkeling van de overige forten. Op fort Abcoude en fort de Gagel is een ondernemer geselecteerd en op Fort Uithoorn is het bestemmingsplan vastgesteld. Fort Tienhoven blijft als natuurfort in stand.
Meetpunten	• In 2019 zijn minimaal 5 integrale gebiedsopgaven samen met partners in gang gezet.
Voortgang 2018	In het programma NHW & SvA zijn vijf ‘aandachtgebieden’ benoemd waarin we onze krachten bundelen en proactief een aanjagende rol oppakken. Deze aandachtsgebieden hebben een strategische en kansrijke integrale opgave, zijn belangrijk voor de Linie in zijn totaliteit. Vijf integrale gebiedsopgaven zijn gestart in de gebieden: 1. Amelisweerd, Rijnauwen en Vechten 2. Noorderpark Ruigenhoek, 3. Laagraven, 4. SvA in de Ronde Venen en 5. Eiland van Schalkwijk. In deze gebieden wordt integraal met partners samengewerkt.
Meetpunten	• Multiplieffect provinciale investeringen is minimaal 2,5.
Voortgang 2018	Momenteel is vanuit de subsidieverordening NHW & SvA 2016 - 2019 € 2.551.011,- toegekend aan subsidies. Hier staat tegenover een co financiering van € 7.560.839,- door investeringen van eigenaren, andere subsidie verstrekkers en overige projectbijdragen. Dit is een multiplier van 2,96 waarmee voldaan wordt aan dit meetpunt.

Beleidsinstrument	**Nederlandse Limessamenwerking**
Toelichting	Interbestuurlijke samenwerking t.b.v. nominatie UNESCO Werelderfgoed en siteholderschap, publieksbereik en bescherming Limes.

Meetpunten	• Interbestuurlijke samenwerking t.b.v. nominatie UNESCO Werelderfgoed en siteholderschap, publieksbereik en bescherming Limes.
Voortgang 2018	De voorbereiding van het nominatiedossier en bijbehorend managementplan ligt nog steeds op schema om januari 2020 in te dienen bij UNESCO. Wel is de definitieve selectie van terreinen vooruit geschoven: deze is lopende en wordt uiterlijk in het eerste kwartaal van 2019 afgerond. Dit heeft te maken met de vertraging die zich in sommige gevallen heeft voorgedaan in de uitvoering van de benodigde onderzoeken om te kunnen komen tot begrenzing en selectie. Deze vertraging kan worden opgevangen door de ingebouwde rek in de planning. Voor de provincie Utrecht worden terreinen in de gemeenten Woerden, Utrecht en Bunnik voorgesteld. Voor het vervolg van de Limessamenwerking zal de jaarlijkse bijdrage aan de Limessamenwerking, waarmee invulling wordt gegeven aan het siteholderschap, van € 125.000,- stijgen naar € 200.000. Omdat de Limessamenwerking in de periode 2016-2019 met incidenteel budget is gefinancierd, is de voortgang afhankelijk van bestuurlijke keuzes voor de periode 2020 e.v..
Meetpunten	• Aanwijzing Limes werelderfgoed 2021.
Voortgang 2018	De voorbereiding van het nominatiedossier en bijbehorend managementplan ligt op schema om januari 2020 in te dienen bij UNESCO ten einde de status te verkrijgen in 2021.

B3.2 Erfgoedverhalen ontsluiten en vertellen

Effect

Het publiek is bekend met de Utrechtse erfgoedcollecties en -locaties en maakt daar graag en veel gebruik van.

Doelstellingen

1. Utrechtse erfgoedinstellingen maken collecties op een vernieuwende manier zichtbaar en beleefbaar en trekken meer bezoekers en toeristen.
2. UtrechtAltijd.nl trekt meer bezoekers, wordt door hen goed gewaardeerd en wordt mede gedragen door de erfgoedinstellingen.
3. De samenwerkende kasteelmusea trekken meer (inter)nationale bezoekers.
4. De bekendheid van en het bezoek aan het toekomstige UNESCO Werelderfgoed van de Limes is substantieel toegenomen.
5. De bekendheid van en het bezoek aan het toekomstige UNESCO Werelderfgoed van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam is substantieel toegenomen.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Subsidieverordening Cultuur en Erfgoed (publieksbereik erfgoed)**
Toelichting	De subsidieverordening vormt de basis voor het verdelen van het stimuleringsbudget voor vernieuwing op het gebied van publieksbereik van erfgoed
Meetpunten	• Jaarlijks worden minstens 7 publieksprojecten uitgevoerd met steun van de provincie.
Voortgang 2018	In 2016 zijn 11 projecten publieksbereik uitgevoerd met steun van de provincie. In 2017 zijn 22 projecten publieksbereik erfgoed uitgevoerd of nog in uitvoering met steun van de provincie. Al deze projecten behelzen samenwerkingen op bovenlokaal of zelfs landelijk niveau en sluiten aan op de erfgoedthema's uit de cultuur- en erfgoednota. De inzet is om nadrukkelijk ook met nieuwe partners in zee te gaan en meer vraag-gestuurd te werken.

Meetpunten	• Uit het onderzoek naar profilering en publieksbereik cultuur en erfgoed blijkt dat de provinciale projectsubsidies daar ten positieve aan hebben bijdragen.
Voortgang 2018	Dit is lastig meetbaar. Wel is duidelijk dat de aandacht voor publieksonderzoek groeit wat te zien is in de aanvragen en de gesprekken.

Beleidsinstrument	**Opdrachten publieksbereik erfgoed en toerisme**
Toelichting	Als vervolg op Utrecht Verhaalt kunnen opdrachten worden verstrekt aan organisaties die zich inzetten voor de promotie van Utrechts erfgoed.
Meetpunten	• De promotie van Utrechts erfgoed voldoet in 2019 aan de gebruikelijke standaard die geldt in de toerismebranche.
Voortgang 2018	In 2016 zijn gesprekken gestart met toeristische bureaus. Dit heeft in 2017 geleid tot een opdracht aan de samenwerkende marketingbureaus in de provincie om voor erfgoedlocaties en –activiteiten meer aandacht te genereren. Deze opdracht loopt tot en met eind 2018, het Europese Erfgoedjaar.

Beleidsinstrument	**Vernieuwing Kamp Amersfoort**
Toelichting	In augustus 2018 heeft de provincie n.a.v. een motie van PS €500.000 beschikbaar gesteld als bijdrage aan de verbouwing van Kamp Amersfoort.
Meetpunten	• Kamp Amersfoort verwacht vóór 19 april 2020 (tevens 75 jaar bevrijding) open te kunnen gaan.
Voortgang 2018	De subsidie is verleend onder opschortende voorwaarden voor wat betreft het verkrijgen van de vereiste vergunningen. De aanbestedingsprocedure voor een aannemer is inmiddels gestart. In december 2018 is die procedure afgerond.

Beleidsinstrument	**Landschap Erfgoed Utrecht**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie. Hier in te zetten op kennisdeling en deskundigheidsbevordering op het gebied van publieksbereik en als beheerder van UtrechtAltijd.nl
Meetpunten	• LEU ondersteunt jaarlijks minstens 10 erfgoedinstellingen bij de verbetering van hun publieksbereik.
Voortgang 2018	LEU ondersteunt jaarlijks 10 erfgoedinstellingen op het gebied van publieksvoorlichting. LEU rapporteert voor het bestuurlijk overleg van december 2018 aan welke projecten een bijdrage is geleverd. Voor 2017 gaat het om meer dan 10 instellingen.
Meetpunten	• Uit het onderzoek naar profilering en publieksbereik cultuur en erfgoed in 2018 blijkt dat er een positieve correlatie is tussen de inzet van LEU en het publieksbereik.
Voortgang 2018	Met LEU worden afspraken gemaakt over de evaluatie in 2019. Dan pas wordt duidelijk of er een positieve correlatie is.
Meetpunten	• LEU begeleidt per jaar minstens één majeure activiteit gericht op het brengen van regionale samenhang in de beleving van erfgoed.
Voortgang 2018	Bij het bestuurlijk overleg eind 2017 is hier in overleg met LEU van afgezien.
Meetpunten	• UtrechtAltijd.nl trekt jaarlijks minstens 100.000 (2015 60.000) unieke bezoekers, meer dan 25 partners dragen actief bij aan de content en bezoekers waarderen de site met gemiddeld een 7 of meer.
Voortgang 2018	Unieke bezoekers van UtrechtAltijd.nl liggen op dit moment rond de 10.000 per maand. LEU is samenwerkingspartner van de diverse marketingbureaus bij het ontwikkelen van marketingplannen. Daar zijn meer dan 10 instellingen bij betrokken. Ook bereikt LEU met diverse activiteiten als EMPHOS, Publieksbereik Kennis dag van HUA enz. de nodige instellingen. LEU is betrokken bij ArcheoHotspot op Castellum Hoge Woerd, ondersteunt vrijwilligers van instellingen en is betrokken bij samenwerkingsproject rond LIMES en Open Monumenten Dagen in september 2018.
Meetpunten	• LEU scoort in 2019 hoger op klanttevredenheid dan in 2014, met een minimum van 7,5
Voortgang 2018	Het Klanttevredenheidsonderzoek wordt volgend jaar uitgevoerd.

Beleidsinstrument	**Stichting Samenwerkende Kasteelmusea**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie ter ondersteuning en versterking van de samenwerking tussen de Utrechtse kasteelmusea.
Meetpunten	• De samenwerkende kasteelmusea trekken in 2019 15% meer bezoekers dan in 2016
Voortgang 2018	De bezoekcijfers van de samenwerkende kasteelmusea laten een stijgende lijn zien.

Meetpunten	• Bezoekers zijn in 2019 tevreden over hun bezoek aan de kasteelmusea en waarderen dat met een gemiddeld rapportcijfer van 7,5 of meer.
Voortgang 2018	Hierover wordt pas in het najaar van 2019 gerapporteerd
Meetpunten	• De samenwerkende kasteelmusea werken in 2019 samen op het gebied van publieksprogrammering en dat vertaalt zich in minstens 6 gezamenlijke projecten.
Voortgang 2018	Hierover wordt pas in het najaar van 2019 gerapporteerd.

Beleidsinstrument	**Pact van Altena**
Toelichting	Interbestuurlijke samenwerking t.b.v. nominatie UNESCO Werelderfgoed en siteholderschap NHW en SvA. Promotie en marketing van de NHW en de SvA zijn in dit kader belegd bij Stichting Liniebreed Ondernemen.
Meetpunten	• Stichting Liniebreed Ondernemen is bedrijfsmatig gezond en met ingang van 2017 wat betreft de exploitatiekosten financieel onafhankelijk van de provincies.
Voortgang 2018	Stichting Liniebreed Ondernemen heeft in het jaar 2017 en 2018 een subsidie ontvangen voor het uitvoeren van de publiekscommunicatie voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie in opdracht van de interbestuurlijke samenwerking en zal dat in 2019 ook nog ontvangen. Daarna stopt de projectsubsidie.

Beleidsinstrument	**Programma Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam 2016-2020**
Toelichting	Provinciaal uitvoeringsprogramma op basis van deze nota, Pact van Altena en Koersdocument NHW 2015-2020.
Meetpunten	• Waterliniemuseum Fort bij Vechten is wat betreft de exploitatiekosten financieel onafhankelijk van de provincie.
Voortgang 2018	De afgelopen twee jaar is vanuit de provinciale subsidie een cultureel manager en marketing manager aangesteld. Deze hebben gezamenlijk gezorgd voor een professionalisering van het Waterliniemuseum. Zo is de museumjaarkaart ingevoerd, neemt het aantal bezoekers gestaag toe, is gewerkt aan een educatieprogramma voor scholieren en is een aantal wisseltentoonstellingen georganiseerd. Dit zijn positieve ontwikkelingen die vertrouwen geven voor de toekomst, maar het bestuur heeft begin september 2018 aangegeven nog niet volledig zelfstandig te kunnen draaien. Ze heeft hiervoor een nieuwe aanvraag ingediend die er toe moet leiden dat het museum binnen een aantal jaar wel volledig zelfstandig zal kunnen draaien. Aangezien er geen zicht is op de totale exploitatie van Fort Vechten en de erfpachtafspraken hierop zijn gebaseerd (museum wordt gefinancierd uit totale exploitatie van het fort), vindt er overleg plaats met het bestuur van het Waterliniemuseum en de exploitant Nieuwland. Herhaaldelijk is aangegeven dat museum en Exploitatiemaatschappij Fort bij Vechten na de bovengenoemde bijdrage zelf verantwoordelijk zijn voor een financieel gezonde exploitatie.
Meetpunten	• De bekendheid van en de waardering voor de (te bezoeken forten van) NHW en SvA in Utrecht is in 2018 bovengemiddeld (onderzoek profilering en publieksbereik cultuur en erfgoed).
Voortgang 2018	Voorjaar 2017 heeft Bureau Marketing Utrecht het toeristisch marketingprogramma 2017-2018 in uitvoering genomen. Bureau Utrecht Marketing heeft het toeristisch marketingprogramma 2017-2018 in opdracht van het Pact van Ruigenhoek en Pact van Loevestein met succes afgerond. Doel was de verhoging van de bekendheid en het aantal bezoekers in het Waterliniegebied. Voor de periode 2019 – 2020 is een vervolgopdracht in voorbereiding. Vanuit het veld (VVV's en ondernemers) is terugkoppeling gekomen dat het drukker is in de NHW gebieden waar marketing inspanningen voor zijn gedaan en dat toeristen bewust vragen naar NHW producten. Begin 2017 is een nulmeting gedaan naar de waardering van de forten van NHW en SvA. Deze nulmeting zal in 2018/2019 worden herhaald.

Beleidsinstrument	**Nederlandse Limessamenwerking**
Toelichting	Interbestuurlijke samenwerking t.b.v. nominatie UNESCO Werelderfgoed en siteholderschap, publieksbereik en bescherming Limes
Meetpunten	• De bekendheid van en de waardering voor de (te bezoeken locaties van de) Limes is in 2018 bovengemiddeld (onderzoek profilering en publieksbereik cultuur en erfgoed).
Voortgang 2018	In 2016 zijn archeologisch park Castellum Fectio en het Limescluster Fort bij Vechten feestelijk geopend. Het vergroten van het publieksbereik van de Romeinse Limes lag in de periode 2014-2018 in handen van de Stichting Romeinse Limes Nederland. Deze is per 2018 opgehouden te bestaan; de taken zijn voor in elk geval 2018 en 2019, met eventueel vervolg, overgenomen door een consortium van de drie provinciale erfgoedhuizen met RomeinenNU. De naam 'Romeinse Limes Nederland' en bijbehorende website zijn behouden met het oog op continuïteit en vindbaarheid voor publiek. Of de bekendheid bovengemiddeld is vergroot is op dit moment nog niet duidelijk
Meetpunten	• In 2019 is er een langeafstandswandelroute en fietsroute langs de Limes.
Voortgang 2018	Het Lange-Afstand-Wandelpad en de lange-afstandsfietsroute langs de Romeinse Limes zijn op 23 mei 2018 feestelijk geopend op Castellum Hoge Woerd. De routes zijn tot stand gekomen door een samenwerking tussen de ANWB, Wandelnet, Stichting Landelijk Fietsplatform, Romeinse Limes Nederland, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de provincies Zuid-Holland, Utrecht en Gelderland (NLS). Beide routes volgen op hoofdlijnen de Limes, waarbij rekening is gehouden met de aantrekkelijkheid van wegen en landschappen. De routes lopen dwars door Nederland, van Katwijk tot Nijmegen, en sluiten aan op Limesroutes over de grens. De routes doen locaties langs de Limes aan waar deze periode uit onze geschiedenis op verschillende manieren te beleven is en worden vergezeld door een informatieve gids en downloadbare gps-tracks.
Meetpunten	• In 2019 is er een landelijke Limeskaart beschikbaar voor het publiek.
Voortgang 2018	In 2018 is een informatieve kaart voor publiek ontwikkeld (opvouwbaar tot broekzakformaat). Deze is in grote oplage verspreid, onder andere ter ondersteuning van de promotie van de wandel- en fietsroutes.
Meetpunten	• De Limes is in 2019 gemarkeerd.
Voortgang 2018	In 2016 is gestart met een traject om een subtiele markering voor de Limes te ontwikkelen. In overleg met de Limesgemeenten zijn uitgangspunten vastgesteld waaraan de nieuwe markering zou moeten voldoen. Uit voorstellen van verschillende ontwerpers is één ontwerp (mijlpaal met mogelijkheid tot eigen lokale invulling) gekozen dat nader is uitgewerkt en gepresenteerd aan gemeenten. Voor een aantal pilotlocaties langs de Limes (Maurik, Utrecht, Leiden) wordt het ontwerp verfijnd. Ook zal het nog breder getoetst worden met het oog op ruimtelijke kwaliteit. Samen met de andere provincies is de haalbaarheid en wenselijkheid verkend van het ontwikkelen van een of meer visitor hubs die als entreepoort voor de Limes in Nederland kunnen dienen. Hieruit is een voorkeur naar voren gekomen voor het ontwikkelen van een drietal informatiepunten over de Limes, waarin de unieke waarde van het Werelderfgoed op een aantrekkelijke wijze wordt verteld en die als poort kunnen dienen naar het omliggende gebied.

B3.3 Festivals faciliteren

Effect

De aanwezigheid van een breed palet aan festivals van (inter)nationale uitstraling geeft Utrecht een aantrekkelijk cultureel profiel en versterkt de culturele infrastructuur.

Doelstellingen

1. De festivals die de provincie ondersteunt, versterken de culturele infrastructuur van Utrecht.
2. De festivals die de provincie ondersteunt, zijn goed voor het cultureel profiel van Utrecht en maken de provincie aantrekkelijker voor bewoners en bezoekers.
3. De festivals die de provincie ondersteunt, trekken een groeiend (inter)nationaal publiek.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Subsidieregeling Festivals**
Toelichting	Bedoeld voor festivals met een professionele bedrijfsvoering en hoge artistieke kwaliteit, een (inter)nationale uitstraling en een goede lokale en/of regionale inbedding.
Meetpunten	• Aandeel (inter)nationale bezoekers stijgt (nulmeting 2016-2017).
Voortgang 2018	Voor de periode 2017-2020 ontvangen 11 festivals een meerjarige subsidie. De bovengenoemde meetpunten zijn daarin als voorwaarden opgenomen. Daarnaast is voor een aantal festivals een bijdrage i.h.k.v. onderzoek en ontwikkeling beschikbaar gesteld. Tevens leveren we samen met de gemeente Utrecht een bijdrage aan de coördinatie van het Utrechtse Festival Overleg (UFO) voor de periode 2018 t/m 2020. Er is een toename van het aandeel internationale bezoekers.
Meetpunten	• Totale bezoekaantal blijft minstens stabiel (nulmeting 2016-2017).
Voortgang 2018	Het bezoekersaantal is op niveau gebleven met uitschieters naar boven voor bijvoorbeeld het festival Le Guess Who? Uit een publieksonderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van het UFO blijkt dat de potentie van de festivals groter is dan werd gedacht. Grofweg zijn de festivals bij een derde van de (landelijk) ondervraagden bekend, terwijl twee derde van de ondervraagden geïnteresseerd is om een van de festivals te bezoeken. De waardering van het publiek uit de regio Utrecht voor de festivals is goed, gemiddeld een 7,3.
Meetpunten	• Festivals vergroten effectiviteit en efficiëntie van marketing- en promotie-inspanningen door samenwerking op dit gebied.
Voortgang 2018	In aansluiting op het bovengenoemde punt is i.h.k.v. het UFO een plan ontwikkeld om de effectiviteit en efficiëntie op het gebied van marketing en promotie te verbeteren. Hiervoor wordt o.a. samengewerkt met Utrecht Marketing.
Meetpunten	• Stabiel aandeel Utrechtse partners in programmering en facilitering gesubsidieerde festivals.
Voortgang 2018	Hoewel elk festival haar eigen scope heeft t.a.v. de programmering, kan worden gesteld dat de worteling van de festivals in de regionale culturele infrastructuur stabiel is en op onderdelen sterker is geworden. Dit geldt bijvoorbeeld op het gebied van marketing, maar ook t.a.v. educatie.
Meetpunten	• Klanttevredenheid festivals is voldoende (nulmeting 2016-2017) en vertoont een stijgende lijn.
Voortgang 2018	Het eerder genoemde publieksonderzoek wordt beschouwd als een 0-meting. Deze laat zien dat de Utrechtse festivalbezoeker de festivals waarderen met een 7,7. Voor de

	bezoeker uit de regio Utrecht en de landelijke bezoeker ligt dit cijfer op respectievelijk 7,0 en 6,2, daar is nog winst te boeken.

Beleidsinstrument	**Onderzoek profilering en publieksbereik cultuur en erfgoed**
Toelichting	Opdracht voor (periodiek te herhalen) onderzoek naar publiekswaardering en bekendheid van culturele voorzieningen en erfgoedlocaties.
Meetpunten	• Gesubsidieerde festivals leveren aantoonbare bijdrage aan waardering en beleving cultureel profiel provincie Utrecht.
Voortgang 2018	De festivals in de stad Utrecht hebben gezamenlijk een marktonderzoek laten uitvoeren, waarbij publieksbereik en doelgroepen zijn onderzocht. Op basis daarvan willen de festivals onder andere maatregelen treffen om Utrecht nog beter te profileren als festivalstad. Op basis van de resultaten van het bovengenoemde onderzoek hebben de festivals de samenwerking t.a.v. de marketing verder versterkt. Tevens is men in overleg met Utrecht Marketing om de (inter)nationale profilering verder te ontwikkelen.

B3.4 Bibliotheken heruitvinden en herpositioneren

Effect

De bibliotheken in de provincie Utrecht creëren waarde voor de lokale gemeenschap als plek voor alle inwoners om elkaar te ontmoeten en zich te ontwikkelen.

Doelstellingen

1. De provincie heeft in 2016 een gedragen visie op de toekomst van het Utrechtse bibliotheeknetwerk.
2. De lokale bibliotheken voeren onderzoeken, pilots en innovaties uit ten behoeve van het herpositioneren en heruitvinden van de bibliotheek.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Bibliotheekvisie**
Toelichting	De visie gaat over de rollen en verantwoordelijkheden van iedereen in het bibliotheekstelsel en geeft richting aan de bibliotheekvernieuwing in de provincie Utrecht. Komt tot stand in afstemming met alle betrokken partners onder verantwoordelijkheid en opdrachtgeverschap van de provincie
Meetpunten	• Bibliotheekvisie is vastgesteld in 2016.
Voortgang 2018	In 2016 is de bibliotheekvisie ontwikkeld in nauwe samenwerking met het bibliotheekveld. In 2017 is deze gereed gekomen, verspreid en in werking. Niet alleen door de provincie, maar ook door BiSC en de bibliotheken krijgt de maatschappelijke bibliotheek steeds meer, en in steeds sterkere mate, haar intrede.

Beleidsinstrument	**Innovatiebudget bibliotheken**
Toelichting	Voor de inzet op herpositionering van de bibliotheek zijn middelen beschikbaar voor de bibliotheken. De kaders hiervoor worden vastgesteld in de Bibliotheekvisie.
Meetpunten	• Nader te bepalen op basis van de bibliotheekvisie.
Voortgang 2018	Het innovatiebudget wordt via BiSC ingezet ten behoeve van de herpositionering van alle regiobibliotheken in de provincie Utrecht. In 2017 en 2018 worden de middelen ingezet via BiSC voor een nieuw klantrelatiemanagement systeem voor alle bibliotheken zodat zij hun klantrelaties beter kunnen beheren in inzetten.

B4 Voortgang opgave Kennen en kunnen: leren van culturele basisvaardigheden

B4.1 Cultuur- en erfgoededucatie aanreiken

Effect

Alle basisschoolleerlingen in de provincie Utrecht hebben hun basisvaardigheden met betrekking tot cultuur en erfgoed versterkt.

Doelstellingen

Alle basisscholen kunnen beschikken over een samenhangend en doorlopend cultuureducatieprogramma van goede kwaliteit.

1. De gemeenten geven de basisscholen de mogelijkheid om, passend binnen hun eigen beleid, een gevarieerd cultuureducatieprogramma samen te stellen en uit te voeren.
2. Cultuureducatie draagt bij aan de basisvaardigheden van alle basisschoolleerlingen.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Kunst Centraal**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie. Levert advies, producten en programma's aan gemeenten en scholen op het gebied van kunsteducatie.
Meetpunten	• Alle basisscholen hebben een cultuureducatieprogramma.
Voortgang 2018	Kunst Centraal heeft een subsidiebeschikking ontvangen voor 2017-2020 waarin bovenstaande meetpunten als subsidievoorwaarden zijn opgenomen. De uitvoering van de beschikking verloopt volgens afspraak. In juli 2018 is een motie aangenomen waarbij Kunst Centraal als matchmaker is aangewezen om kunst en cultuureducatie op het VMBO te stimuleren en een aanvraag bij het Fonds voor Cultuurparticipatie te ondersteunen.
Meetpunten	• 75% van de basisscholen neemt KC-producten en diensten af.
Voortgang 2018	Meer dan 75% van de basisscholen neemt KC-producten en diensten af.
Meetpunten	• KC scoort in 2019 minstens een 7,5 voor klanttevredenheid.
Voortgang 2018	Het klanttevredenheidonderzoek zal worden uitgevoerd in 2019.

Beleidsinstrument	**Landschap Erfgoed Utrecht**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie. Levert advies, producten en programma's aan gemeenten en scholen op het gebied van erfgoededucatie.
Meetpunten	• 70% van de basisscholen neemt direct of via KC LEU-producten en diensten af.
Voortgang 2018	Landschap Erfgoed Utrecht heeft een subsidiebeschikking ontvangen voor 2017 waarin bovenstaande meetpunten als subsidievoorwaarden zijn opgenomen. LEU levert een grote hoeveelheid erfgoededucatie programma's en heeft goed bereik op scholen. Hun inzet loopt via Kunst Centraal.

Meetpunten	• Erfgoed komt aan bod in minstens 30% van de projecten in het cultuureducatieprogramma.
Voortgang 2018	Dit aanbod wordt gehaald door LEU.
Meetpunten	• LEU scoort in 2019 hoger op klanttevredenheid dan in 2014, met een minimum van 7,5.
Voortgang 2018	Hierover wordt in 2019 gerapporteerd.

B4.2 Taal- en digitale vaardigheid bevorderen

Effect

De inwoners van Utrecht kunnen goed lezen en schrijven en zijn in staat om internet te gebruiken om informatie te vinden, te filteren en te benutten.

Doelstellingen

1. De lokale bibliotheken maken de inwoners van Utrecht taal- en digivaardiger door middel van laagdrempelige en innovatieve activiteiten en producten.
2. De inwoners van Utrecht die ondersteuning op het gebied van taal- en digivaardigheid nodig hebben, maken gebruik van en hebben baat bij de activiteiten en producten van de lokale bibliotheken.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Bibliotheekservice-centrum**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie. Ondersteunt en faciliteert bij innovatieve activiteiten van de bibliotheken.
Meetpunten	• BiSC scoort in 2019 minstens een 7,5 voor klanttevredenheid.
Voortgang 2018	Dit meetpunt is als subsidievoorwaarde opgenomen in de subsidiebeschikking BiSC 2018–2020. Uitvoering van subsidiebeschikking verloopt volgens planning. Klanttevredenheid wordt in 2019 gemeten.

Beleidsinstrument	**Innovatiebudget bibliotheken**
Toelichting	Voor de inzet op taalvaardigheid en digitale vaardigheden, kunnen bibliotheken een subsidie krijgen.
Meetpunten	• Elke lokale bibliotheek biedt activiteiten en producten aan die gericht zijn op verbetering van de geletterdheid en digitale vaardigheid.
Voortgang 2018	Veel bibliotheken bieden activiteiten en producten aan gericht op verbetering geletterdheid en digitale vaardigheden. In 2019 wordt geëvalueerd of ieder bibliotheek dit doet.

B4.3 Bibliothekennetwerk versterken

Effect

Er is een vitaal bibliotheeknetwerk in de provincie Utrecht dat alle burgers in staat stelt om van de bibliotheekfuncties gebruik te maken.

Doelstellingen

1. Het bibliotheeknetwerk in de provincie Utrecht is efficiënt en effectief Het is duidelijk in welke staat de Utrechtse rijksmonumenten verkeren en waar restauratie urgent is.
2. Gemeenten nemen hun verantwoordelijkheid voor de toegankelijkheid van bibliotheekvoorzieningen.

Voortgang beleidsinstrumenten en meetpunten

Beleidsinstrument	**Bibliotheekservice-centrum**
Toelichting	Partnerinstelling van de provincie. Voert voor het netwerk van lokale bibliotheken de ICT-, logistieke en aanverwante backofficetaken uit.
Meetpunten	• BiSC scoort in 2019 minstens een 7,5 voor klanttevredenheid
Voortgang 2018	Dit meetpunt is als subsidievoorwaarde opgenomen in de subsidiebeschikking BiSC 2018–2020. Uitvoering van subsidiebeschikking verloopt volgens planning. In 2019 wordt onderzocht hoe hoog de score voor klanttevredenheid is.

Beleidsinstrument	**Bibliotheekvisie**
Toelichting	bibliotheekstelsel en geeft richting aan de bibliotheekvernieuwing in de provincie Utrecht. Komt tot stand in afstemming met alle betrokken partners onder verantwoordelijkheid en opdrachtgeverschap van de provincie.
Meetpunten	• Bibliotheekvisie is vastgesteld in 2016.
Voortgang 2018	In 2016 is de bibliotheekvisie ontwikkeld in nauwe samenwerking met het bibliotheekveld. In 2017 is deze gereed gekomen, verspreid en in werking. Niet alleen door de provincie, maar ook door BiSC en de bibliotheken krijgt de maatschappelijke bibliotheek steeds meer, en in steeds sterkere mate, haar intrede.
Meetpunten	• In 2019 is een tussenevaluatie van het nieuwe bibliotheekbeleid beschikbaar.
Voortgang 2018	Nog niet van toepassing

BIJLAGE III: SAMENVATTING CULTUUR- EN ERFGOEDNOTA 2016-2019 'ALLES IS NU'

PROVINCIAAL BELEID

WAAROM
De provincie staat midden in de maatschappelijke, economische en bestuurlijke dynamiek. In ons cultuur- en erfgoedbeleid verhouden we ons tot de volgende trends:

- Terugkeer van de culturele eigenwaarde
- Verschillen in verdienvermogen
- Erfgoed in de knel
- Bloeiende streekculturen
- Het gebeurt in de stad
- Kansen in toerisme
- Grillige publieksvoorkeuren
- Oude en nieuwe vaardigheden
- Duurzaamheid
- Veranderende rollen en verhoudingen

WAT
De trends zijn in hoge mate bepalend voor de opgaven die we voor onszelf formuleren voor de periode 2016-2019:

ONDERZOEKEN EN ONTWIKKELEN

HEBBEN EN HOUDEN

PROMOTEN EN PROFILEREN

KENNEN EN KUNNEN

HOE
Provincie als verbinder
We kiezen positie als partner te midden van maatschappelijke spelers. De zelforganisatie en burgerkracht stimuleren en versterken we.

Op feiten gebaseerd
Kennis en inzicht zijn belangrijke randvoorwaarden voor succesvol en effectief beleid. We willen dat verbeteren op basis van onderzoek.

Meer flexibiliteit in de uitvoering
We leggen het beleid alleen op hoofdlijnen vast en beschrijven de gewenste maatschappelijke effecten en de doelstellingen. We willen flexibel reageren op kansen en uitdagingen die zich voordoen.

Verantwoording achteraf
Het accent verschuift naar verantwoording achteraf. Door beleidsinstrumenten en meetpunten te benoemen, scheppen we daarvoor een transparant kader.

WAARMEE
Onze voornaamste **instrumenten** zijn cultuurpacten, partnerinstellingen, subsidieregelingen, (onderzoeks)opdrachten en uitvoeringsprogramma's met de bijbehorende budgetten.

OPGAVEN

Onderzoeken en ontwikkelen: bewegen om vooruit te komen

Voor het draagvlak en de draagkracht van culturele instellingen is het essentieel dat zij midden in de samenleving staan, met een open blik kijken naar de ontwikkelingen en de kansen die zich voordoen, met een nieuwsgierige en leergierige houding andere wegen verkennen en vermoede en onvermoede samenwerkingsverbanden aangaan.

Hebben en houden: samen zorgen voor erfgoed

De provincie staat, samen met andere overheden en particuliere eigenaren, voor de maatschappelijke opgave ons cultureel erfgoed in stand te houden. Het is zaak om cultuurhistorische waarden goed te verankeren in het ruimtelijk beleid. Deskundig en inventief beheer van erfgoed is een belangrijke randvoorwaarde voor instandhouding en tegelijk een punt van toenemende zorg, omdat steeds meer eigenaren en gemeenten moeite hebben dat goed te organiseren, te bekostigen en te bemensen. Met name kennis is hier een knelpunt.

Promoten en profileren: beleefbaar maken van erfgoed en cultuur

Cultuur en erfgoed zijn publieke waarden. We vinden het daarom belangrijk dat zoveel mogelijk mensen daarvan genieten en gebruik maken. Wij stimuleren initiatieven die ertoe bijdragen erfgoed zichtbaar en beleefbaar te maken en streven er samen met de gemeenten naar cultuur en erfgoed beter te benutten voor de toeristische profilering van Utrecht. Ook ondersteunen we een aantal aansprekende en artistiek hoogwaardige festivals.

Kennen en kunnen: leren van culturele basisvaardigheden

Investeren in de ontwikkeling van mensen is een belangrijke opgave voor het provinciale cultuur- en erfgoedbeleid. Het is ook een opgave die het culturele beleidsveld ver overstijgt en waarin wij als provincie in de keten van het cultuuronderwijs en het bibliotheeknetwerk een rol en verantwoordelijkheid nemen. Voor het welzijn en welbevinden van mensen is het essentieel dat zij meedoen met de maatschappij en hun eigen verantwoordelijkheden daarbinnen (kunnen) oppakken.

EFFECTEN

Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones verankeren in ruimtelijk beleid. De cultuurhistorisch waardevolle, bovenlokale landschappelijke en archeologische structuren zijn bekend, veiliggesteld en dragen bij aan ruimtelijke kwaliteit.

Monumenten in stand houden en beheren. De Utrechtse (rijks)monumenten staan er zo goed bij dat ze hun deel van het verhaal van Utrecht kunnen blijven vertellen.

Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones in stand houden en beheren. De cultuurhistorisch waardevolle, bovenlokale landschappelijke en archeologische structuren staan er zo goed bij dat ze herkenbaar en 'leesbaar' zijn.

Archeologische vondsten en provinciaal archief beheren. Archeologische vondsten, opgravingsdocumentatie en het provinciaal historisch archief worden goed gebruikt als bron van kennis en verhalen over de rijke Utrechtse geschiedenis.

Erfgoediconen beheren. Buitenplaatsen met een publieksfunctie en molens fungeren als iconen van het Utrechts erfgoed en hebben een toekomst dankzij goed beheer en gezonde exploitatie.

Instellingen verstevigen en verzakelijken. De provincie Utrecht heeft vitale en innovatieve cultuur- en erfgoedorganisaties, met een groot maatschappelijk draagvlak.

Cultuurhistorisch waardevolle landschappen en archeologische zones etaleren en exploiteren. De cultuurhistorische waarden van landschap en archeologie komen goed tot hun recht in gebiedsontwikkeling en maken Utrecht aantrekkelijker voor bewoners, bezoekers en bedrijven.

Erfgoedverhalen ontsluiten en vertellen. Het publiek is bekend met de Utrechtse erfgoedcollecties en –locaties en maakt daar graag en veel gebruik van.

Festivals faciliteren. De aanwezigheid van een breed palet aan festivals van (inter)-nationale uitstraling geeft Utrecht een aantrekkelijk cultureel profiel en versterkt de culturele infrastructuur.

Bibliotheken heruitvinden en herpositioneren. De bibliotheken in de provincie Utrecht creëren waarde voor de lokale gemeenschap als plek voor alle inwoners om elkaar te ontmoeten en zich te ontwikkelen.

Cultuur- en erfgoededucatie aanreiken. Alle basisschoolleerlingen in de provincie Utrecht hebben hun basisvaardigheden met betrekking tot cultuur en erfgoed versterkt.

Taal- en digitale vaardigheid bevorderen. De inwoners van Utrecht kunnen goed lezen en schrijven en zijn in staat om internet te gebruiken om informatie te vinden, te filteren en te benutten.

Bibliotheeknetwerk versterken. Er is een vitaal bibliotheeknetwerk in de provincie Utrecht dat alle burgers in staat stelt om van de bibliotheekfuncties gebruik te maken.